

Sektorske analize. Turizam

Rašić Bakarić, Ivana

Other document types / Ostale vrste dokumenata

Publication year / Godina izdavanja: **2020**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:213:463387>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-01**

Repository / Repozitorij:

[The Institute of Economics, Zagreb](#)

sa

Sektorske_analize

eiz ekonomski
institut
zagreb

studeni 2020. broj 81 godina 9

ISSN: 1848-8986

hr
HR EXCELLENCE IN RESEARCH

_Turizam

Autorica **Ivana Rašić**

_Sadržaj

_3 Turizam u Hrvatskoj u 2020.

U prvih devet mjeseci ove godine u Hrvatskoj je zabilježen značajan pad turističke aktivnosti. Broj dolazaka turista na godišnjoj razini smanjen je za 62,4, a broj noćenja za 54,1 posto.

_10 Svjetski turizam u 2020. godini

Kao izravna posljedica uvođenja mjera ograničenja putovanja u cilju suzbijanja širenja pandemije bolesti COVID-19, broj međunarodnih turističkih dolazaka u svijetu je u prvih osam mjeseci ove godine pao za 70 posto u odnosu na isto razdoblje 2019., što je rezultiralo gubitkom prihoda od izvoza od svjetskog turizma od 730 milijardi USD.

_19 Turizam u Hrvatskoj u 2019. godini

Hrvatska je u 2019. godini zabilježila porast dolazaka i noćenja domaćih i stranih turista. Prošle je godine ostvareno 19,6 milijuna dolazaka i 91,2 milijuna noćenja turista, što na međugodišnjoj razini predstavlja porast dolazaka turista od 4,8 posto i porast noćenja od 1,7 posto.

_31 Značaj turizma u gospodarstvu Republike Hrvatske

Turistički sektor čini 11,4 posto bruto domaćeg proizvoda Hrvatske za 2016. godinu. Devizni prihodi od turizma čine 19,4 posto BDP-a i 37,3 posto prihoda od izvoza 2019. godine.

_37 Najveća trgovačka društva

Ukupni prihodi deset vodećih trgovačkih društava ovog sektora u 2019. godini iznosili su 7,2 milijarde kuna i bili veći za 10,6 posto u odnosu na prethodnu godinu. Broj zaposlenih zabilježio je rast od 4 posto.

_40 Izvještaj sa Zagrebačke burze

Indeks CROBEXturist je u 2019. godini ostvario međugodišnji pad od 2,31 posto, a u razdoblju od siječnja do lipnja 2020. godine od 15,4 posto.

_44 Svjetski turizam u 2019. godini

Broj stranih turista koji su putovali svijetom dosegnuo je brojku od 1,5 milijardi, što u odnosu na prethodnu godinu predstavlja rast od 3,7 posto.

_46 Zaključak i očekivanja

Usprkos optimističnim najavama farmaceutskih kompanija Pfizer i BioNTech, kao i AstraZeneca te Sveučilišta Oxford, prema kojima bi uskoro na tržište moglo doći cjepivo protiv koronavirusa, izgledi za oporavak međunarodnog turizma još uvijek su vrlo neizvjesni i nestabilni jer se u svijetu i dalje bilježe novi slučajevi bolesti COVID-19, kojih je do sada potvrđeno 62,2 milijuna.

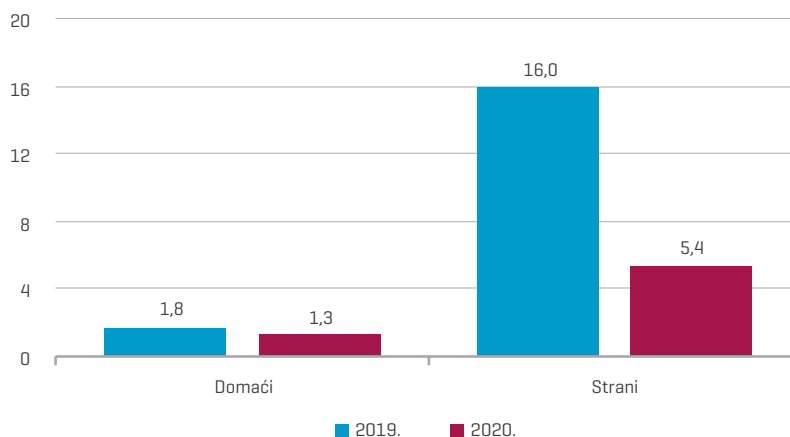
Turizam u Hrvatskoj u 2020.

“U prvih devet mjeseci ove godine u Hrvatskoj je ostvareno 39,7 milijuna noćenja turista, odnosno 45,9 posto ostvarenog broja noćenja tijekom istog razdoblja 2019. godine.

—Kao posljedica pandemije bolesti COVID-19 i mjera ograničenja putovanja koje su poduzete s ciljem njenog suzbijanja, u većini država, pa i u Hrvatskoj, zabilježen je značajan pad turističke aktivnosti. Prema podacima Državnog zavoda za statistiku, u Hrvatskoj je u prvih devet mjeseci ove godine zabilježeno 6,7 milijuna dolazaka turista koji su ostvarili 39,7 milijuna noćenja. U odnosu na isto razdoblje 2019. godine, broj dolazaka turista smanjen je za 62,4, a broj noćenja za 54,1 posto (slika 1 i 2). Očekivano, snažniji pad broja dolazaka i broja noćenja zabilježen je kod stranih turista. Dok su domaći turisti ostvarili međugodišnji pad broja dolazaka od 28,7 posto i noćenja od 19,4 posto, dolasci stranih turista su na godišnjoj razini smanjeni za 66,1 posto, a noćenja za 56,8 posto. Od ukupno ostvarenih dolazaka turista od siječnja do rujna ove godine strani turisti ostvarili su 81,1 posto, a od ukupno ostvarenih noćenja 87,5 posto.

Slika 1.
Dolasci domaćih i stranih turista u razdoblju od siječnja do rujna 2019. i 2020. godine, u milijunima

Izvor: Državni zavod za statistiku.

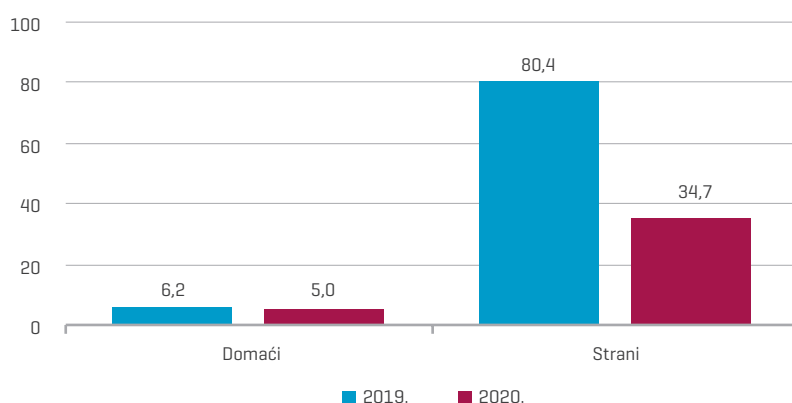

Promotri li se godišnja promjena broja noćenja turista po mjesecima 2020. godine u usporedbi s istim mjesecima lani, vidljivo je da je nakon međugodišnjeg porasta broja noćenja i domaćih i stranih turista zabilježenog u siječnju i veljači, u narednim mjesecima uslijedio njihov značajan pad (slika 4). Najveći pad zabilježen je u travnju kada je ostvareno 97,9 posto

manje noćenja domaćih i 99 posto manje noćenja stranih turista nego u istom mjesecu 2019. godine. Uslijed popuštanja mjera za suzbijanje pandemije i povoljnije epidemiološke situacije u zemlji, tijekom ljetnih mjeseci je uslijedio blagi oporavak. U lipnju je tako ostvareno 3,6 milijuna noćenja turista, što je na razini od svega 37,6 posto noćenja ostvarenih u lipnju 2019. godine. Pritom je broj noćenja domaćih turista na godišnjoj razini smanjen za 43,7 posto, a stranih za 74,3 posto. Najpovoljniji turistički rezultati ove su godine ostvareni tijekom vrhunca sezone, odnosno srpnja i kolovoza. Srpanj bilježi pad noćenja turista od 42,5 posto, pri čemu su noćenja domaćih turista ostvarila pad od 8,6 posto, a stranih od 44,6 posto. Kolovoz je s međugodišnjim padom broja noćenja turista od 39,9 posto ostvario najbolji rezultat ove godine.

Slika 2.
Noćenja domaćih i stranih turista u razdoblju od siječnja do rujna 2019. i 2020. godine, u milijunima

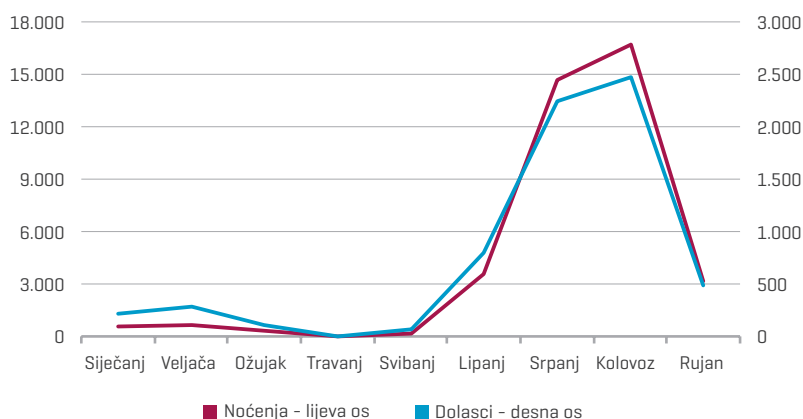
Izvor: Državni zavod za statistiku.

Noćenja stranih turista bila su na razini od 65,4 posto noćenja iz 2019., dok je kod domaćih turista zabilježeno čak 16,3 posto više noćenja nego u kolovozu prošle godine. Slijedom pogoršanja epidemiološke situacije i daljnjeg širenja pandemije u rujnu je došlo do snažnijeg pada turističkog prometa, te je ostvareno 69,8 posto manje noćenja turista nego u istom mjesecu lani. Kod domaćih turista broj noćenja je na međugodišnjoj razini smanjen za 18,9 posto, a kod stranih za čak 72,5 posto.

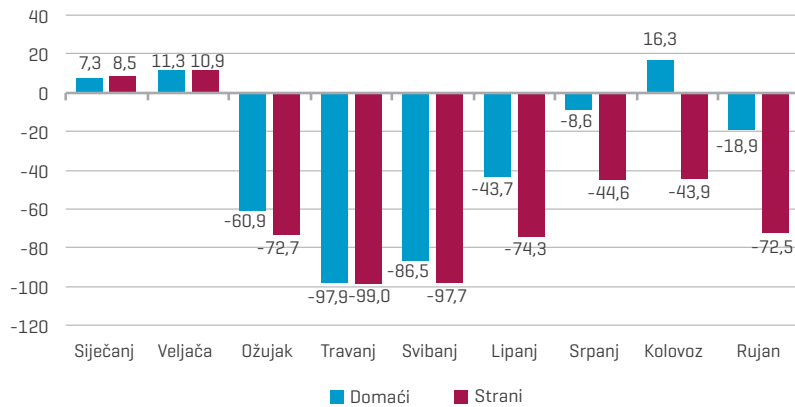
Slika 3.
Kretanje dolazaka i broja noćenja turista od siječnja do rujna 2020. godine, u tisućama

Izvor: Državni zavod za statistiku.

Slika 4.
Međugodišnja stopa promjene broja noćenja domaćih i stranih turista po mjesecima, od siječnja do rujna 2020. godine, u %

Izvor: Državni zavod za statistiku.

“Ova sezona specifična je po tome što se gosti dulje zadržavaju u jednoj destinaciji, pri čemu su najpoželjnija vrsta smještaja sobe, apartmani, kuće za odmor i kampovi.

Ova sezona specifična je i po tome što se gosti dulje zadržavaju u jednoj destinaciji, pri čemu su najpoželjnija vrsta smještaja sobe, apartmani, kuće za odmor i kampovi. Turisti koji su ove godine posjetili hrvatska turistička odredišta u prosjeku su se zadržavali duže nego u prošlim razdobljima. Primjerice, dok su 2019. godine u hrvatskim turističkim destinacijama strani turisti u prosjeku boravili 4,8 noći, a domaći 3,2 noći, u prvih su se devet mjeseci ove godine strani turisti u prosjeku zadržavali 5,9 noći, a domaći 4 noći. Podaci za srpanj i kolovoz su još povoljniji, tako da su u ta dva mjeseca strani turisti u prosjeku u Hrvatskoj boravili 6,7 noći, a domaći 5,1 noć. Gledano prema vrsti smještaja, tijekom ljetnih mjeseci lipnja, srpnja i kolovoza najviše je noćenja ostvareno u sobama, apartmanima i kućama za odmor, 21,6 milijuna, što je 61,4 posto ukupno ostvarenih noćenja u komercijalnom smještaju. U istom je razdoblju u kampovima i mjestima za kampiranje ostvareno 23 posto, a u hotelskom smještaju 14 posto ukupnog broja noćenja u komercijalnom smještaju. Premda sve vrste smještaja bilježe pad i dolazaka i noćenja turista u odnosu na isto razdoblje lani, najveći pad zabilježen je u hotelskom smještaju. Tako je u odnosu na isti mjesec 2019. u srpnju ove godine broj noćenja u hotelskom smještaju smanjen za 60,7 posto, u kampovima i prostorima za kampiranje za 37,3 posto, a u sobama, apartmanima i kućama za odmor za 37,9 posto. U kolovozu ove godine ostvareno je 50,6 posto manje noćenja u hotelskom smještaju, 47,1 posto manje u kampovima i prostorima za kampiranje te 37,9 posto manje u sobama, apartmanima i kućama za odmor u odnosu na isti mjesec lani.

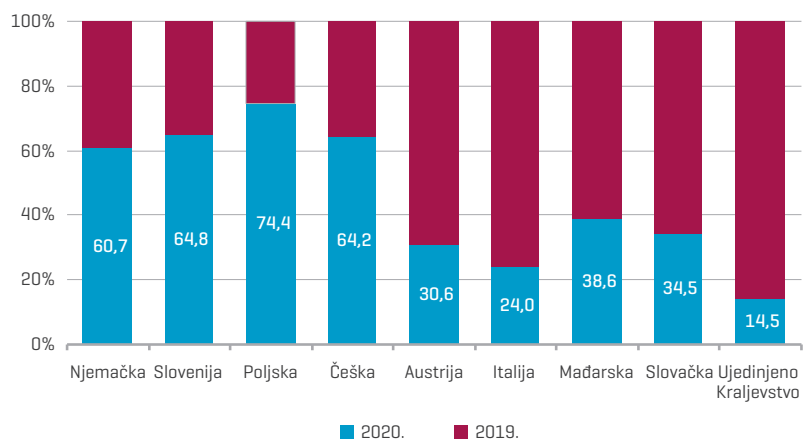
Ovaj se trend zasigurno može objasniti činjenicom da je prilikom planiranja turističkih putovanja prioritet postala sigurnost, pri čemu se prednost daje dužem boravku na jednoj destinaciji te sigurnijim i mirnijim okruženjima na kojima nema velikih okupljanja. Ukoliko ne dođe do okončanja pandemije, za očekivati je da će se ovaj trend nastaviti u budućnosti.

Glavna emitivna tržišta stranih posjetitelja prema državi podrijetla u prvih devet mjeseci 2020. godine

U prva tri tromjesečja ove godine turisti iz Njemačke ostvarili su najviše noćenja, i to 11,5 milijuna, što je 33,3 posto ukupno ostvarenih noćenja stranih turista. Slijede noćenja turista iz Slovenije [13,5 posto], Poljske [12,4 posto], Češke [9,2 posto], Austrije [5,9 posto], Italije [3,4 posto] i Mađarske [3,3 posto]. Sve spomenute zemlje ostvarile su manje dolazaka i noćenja turista u prvih devet mjeseci ove godine u odnosu na isto razdoblje lani. Pritom je najveći pad broja noćenja zabilježen kod talijanskih turista [-76 posto], a najmanji kod turista iz Poljske [-25,6 posto] (slika 5).

Slika 5.
Noćenja stranih turista iz glavnih emitivnih tržišta ostvarena tijekom razdoblja od siječnja do rujna 2020. godine (2019. = 100)

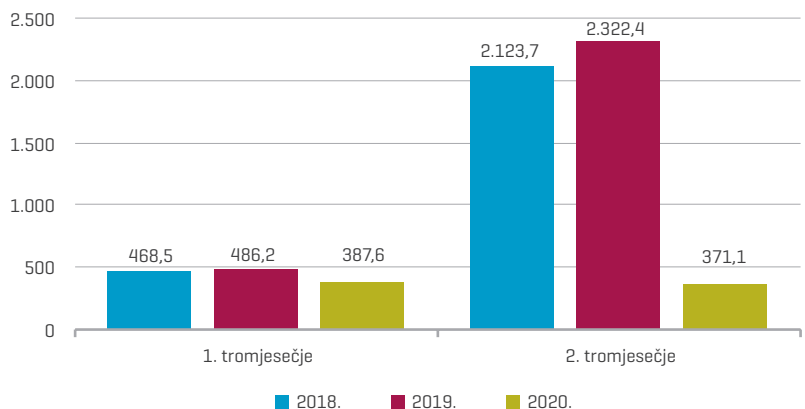
Izvor: Državni zavod za statistiku.

Devizni prihod od turizma, prema podacima HNB-a, u prva dva tromjesečja 2020. godine bilježi snažan pad od 61,7 posto u odnosu na isto razdoblje 2019. godine (slika 6). S obzirom na značajni međugodišnji pad dolazaka i noćenja turista tijekom prvih devet mjeseci ove godine, za očekivati je da će se ukupni prihodi od međunarodnog turizma ostvareni u ovoj godini kretati na razini ispod 38 posto prihoda ostvarenih u prošloj godini.

Slika 6.
Devizni prihodi od turizma za I. i II. tromjesečje 2018., 2019. i 2020. godine, u milijunima eura

Izvor: Hrvatska narodna banka.

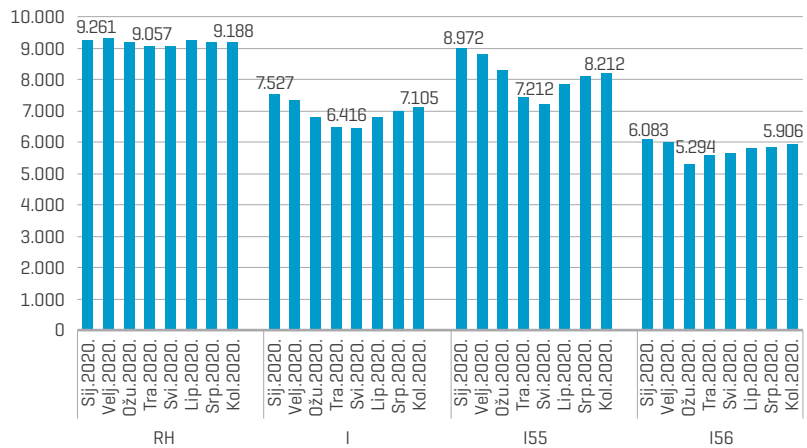
DEVIZNI PRIHOD OD TURIZMA U PRVA DVA TROMJESEČJA 2020. GODINE BILJEŽI SNAŽAN PAD OD 61,7 POSTO U ODNOSU NA ISTO RAZDOBLJE 2019. GODINE.

Najnoviji podaci o prosječnim mjesečnim bruto plaćama po zaposlenom u pravnim osobama pokazuju kako se negativna kretanja turističkog prometa tijekom prva dva tromjesečja ove godine još uvijek nisu značajnije odrazila na razinu plaća isplaćenih u ključnim turističkim djelatnostima, djelatnostima pružanja smještaja [I55] te pripreme i usluživanja hrane i pića [I56]. Prosječna mjesečna bruto plaća po zaposlenom u djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane i pića u razdoblju od siječnja do kolovoza ove godine iznosila je 6.926 kuna, što je u odnosu na isto razdoblje prethodne godine nominalno manje za 2,7 posto. Gledano zasebno za obje djelatnosti, u istom je razdoblju prosječna mjesečna bruto plaća u djelatnosti smještaja zabilježila nominalni pad od 1,7 posto, dok djelatnost pripreme i usluživanja hrane i pića bilježi nominalni rast prosječnih mjesečnih plaća od 3 posto. Slika 7 prikazuje kretanja bruto plaća po zaposlenom u razdoblju od siječnja do kolovoza 2020. godine, i to na razini cjelokupnog gospodarstva, na razini djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane. Dok je na razini cjelokupnog gospodarstva prosječna mjesečna bruto plaća najnižu vrijednost dosegla u travnju, plaće isplaćene u djelatnosti smještaja najnižu razinu dosegule su u svibnju ove godine, od 7.212 kuna, dok su plaće isplaćene u djelatnosti pripreme i usluživanja hrane i pića najnižu razinu zabilježile već u ožujku, od 5.294 kune. Tijekom narednih, osobito ljetnih mjeseci uslijedio je njihov oporavak. Tako je prosječna bruto plaća isplaćena u kolovozu ove godine u djelatnosti smještaja bila veća za 1.000 kuna [13,9 posto] od plaće isplaćene u svibnju, dok je prosječna bruto plaća isplaćena u kolovozu ove godine u djelatnosti pripreme i usluživanja hrane i pića bila veća za 612 kuna [4,6 posto] od plaće isplaćene u svibnju. U odnosu na isti mjesec lani, u kolovozu je ove godine prosječna mjesečna bruto plaća isplaćena u djelatnosti pružanja smještaja bila nominalno manja za 1,8 posto, dok je u djelatnosti pripreme i posluživanja hrane i pića zabilježila nominalni rast od 2,3 posto. S obzirom na trenutno širenje pandemije i pogoršanje epidemiološke situacije, za očekivati je da se oporavak do kojeg je došlo tijekom ljetnih mjeseci neće nastaviti i u posljednjem tromjesečju ove godine.

Slika 7.

Prosječne bruto plaće po zaposlenom u djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane – I, odjeljku I55 i odjeljku I56, od siječnja do kolovoza 2020. godine, u kunama

Izvor: Državni zavod za statistiku.

Turizam u 2020. godini po županijama

“ Od obalnih županija najbolje rezultate u odnosu na prošlu godinu ostvaruju Zadarska i Primorsko-goranska županija. Zadarska je županija tijekom prvih devet mjeseci ove godine ostvarila 56,3 posto noćenja, a Primorsko-goranska 52,1 posto noćenja iz istog razdoblja lani.

Gledano po županijama, najveći broj noćenja i dolazaka turista u razdoblju od siječnja do rujna 2020. godine ostvaren je u obalnim županijama, ukupno 38,3 milijuna noćenja i 6 milijuna dolazaka. To čini 96,5 posto ukupnog broja noćenja i 90,1 posto ukupnog broja dolazaka turista ostvarenih u Hrvatskoj tijekom promatranog razdoblja. Najviše je noćenja ostvareno u Istarskoj županiji, 11,2 milijuna, a nakon nje slijede Splitsko-dalmatinska županija sa 7,7, Primorsko-goranska sa 7,6 te Zadarska županija s 5,4 milijuna noćenja [tablica 1]. Osim obalnih županija, po turističkim rezultatima i dalje se izdvaja Grad Zagreb, koji je tijekom prvih devet mjeseci ove godine zabilježio 605,6 tisuća noćenja i 281,1 tisuću dolazaka. Kao posljedica pandemije bolesti COVID-19 i mjera poduzetih za njeno suzbijanje u svim je županijama zabilježen pad broja noćenja i dolazaka turista. Ipak, zanimljivo je da od obalnih županija najbolje rezultate u odnosu na prošlu godinu ostvaruju Zadarska i Primorsko-goranska županija. Zadarska je županija tako tijekom prvih devet mjeseci ove godine ostvarila 56,3 posto noćenja, a Primorsko-goranska županija 52,1 posto noćenja iz istog razdoblja lani. Istovremeno, najviše je podbacila Dubrovačko-neretvanska županija, u kojoj je ostvareno svega 30,7 posto noćenja i 22,1 posto dolazaka turista iz istog razdoblja 2019. godine, što je posljedica njene snažne ovisnosti o zračnom prometu. Među županijama kontinentalnog dijela zemlje, najsnažniji pad broja noćenja u odnosu na prvih devet mjeseci 2019. godine bilježe Vukovarsko-srijemska [-76,1 posto] i Karlovačka županija [-71,8 posto]. U odnosu na isto razdoblje lani, i Grad Zagreb bilježi značajan pad i noćenja i dolazaka turista, i to od 69,3 odnosno 74,2 posto. Među županijama kontinentalnog dijela zemlje najbolje turističke rezultate u promatranom razdoblju ostvaruje Varaždinska županija, u kojoj je ostvareno čak 60,5 posto noćenja iz 2019. godine.

_Tablica 1.

Noćenja i dolasci turista po županijama, siječanj – rujn 2020.

	Noćenja turista	Indeks 1. – 9. 2020. 1. – 9. 2019.	Dolasci turista	Indeks 1. – 9. 2020. 1. – 9. 2019.
Istarska županija	11.220.395	43,9	1.675.935	39,6
Splitsko-dalmatinska županija	7.739.485	45,1	1.192.200	35,2
Primorsko-goranska županija	7.644.892	52,1	1.270.860	46,3
Zadarska županija	5.410.047	56,3	780.823	47,4
Šibensko-kninska županija	2.678.085	49,8	392.677	41,6
Dubrovačko-neretvanska županija	2.323.227	30,7	435.075	22,1
Ličko-senjska županija	1.309.785	47,3	256.930	33,9
Grad Zagreb	605.609	30,7	281.117	25,8
Krapinsko-zagorska županija	172.174	57,8	75.680	54,9
Karlovačka županija	160.432	28,2	91.554	28,0
Međimurska županija	84.225	54,4	33.873	54,9
Osječko-baranjska županija	76.638	78,9	32.061	55,7
Varaždinska županija	71.225	48,3	38.444	60,5
Zagrebačka županija	68.335	38,4	35.434	32,2
Vukovarsko-srijemska županija	38.081	23,9	24.062	30,8
Sisačko-moslavačka županija	29.518	42,1	10.729	37,0
Bjelovarsko-bilogorska županija	27.484	46,3	8.266	45,4
Brodsko-posavska županija	19.526	43,6	12.095	43,0
Požeško-slavonska županija	17.664	56,7	7.517	52,1
Koprivničko-križevačka županija	15.250	56,2	5.969	39,8
Virovitičko-podravska županija	11.886	32,5	5.550	42,4
Republika Hrvatska	39.723.963	38,4	6.666.851	37,6

Izvor: Državni zavod za statistiku.

Svjetski turizam u 2020. godini

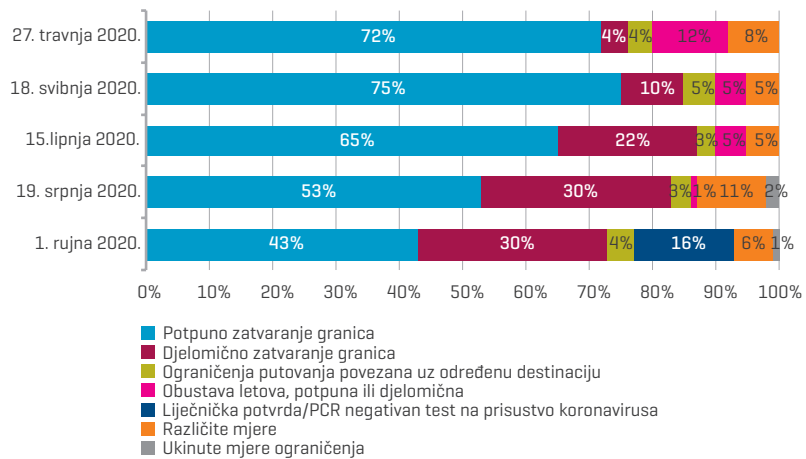
“ Prema podacima Svjetske turističke organizacije potkraj travnja ove godine sve su svjetske destinacije uvele mjere ograničenja putovanja kao odgovor na pandemiju, što je imalo izravne negativne učinke na međunarodni turizam.

— Pandemija bolesti COVID-19 obilježila je 2020. godinu, uzrokovala brojne poteškoće u gospodarstvima i zdravstvenim sustavima zemalja te dovela do globalne gospodarske i zdravstvene krize. Svjetska zdravstvena organizacija [World Health Organization – WHO] 30. siječnja ove godine proglasila je rizik širenja bolesti COVID-19 javnozdravstvenom prijetnjom od međunarodnog značaja, a 11. ožujka globalnu pandemiju bolesti COVID-19, te je ubrzo nakon toga uslijedilo globalno uvođenje karantene. Jedna od najraširenijih mjera koje su države počele uvoditi u cilju suzbijanja širenja bolesti COVID-19 mjera je potpunog ili djelomičnog ograničenja putovanja. Dok su u ožujku ograničenja putovanja bila uvedena uglavnom u Aziji, na Pacifiku i u Europi, sa širenjem pandemije u vrlo su kratkom razdoblju uvedene restrikcije u gotovo svim svjetskim destinacijama. Prema podacima Svjetske turističke organizacije [World Tourism Organization – UNWTO]¹ potkraj travnja ove godine sve su svjetske destinacije uvele mjere ograničenja putovanja kao odgovor na pandemiju, što je imalo izravne negativne učinke na međunarodni turizam. U skladu s razvojem pandemije bolesti COVID-19, neke su destinacije tijekom narednih mjeseci ublažile ograničenja međunarodnih putovanja, mnoge su i dalje ostale potpuno zatvorene, dok su neke u potpunosti ukinule restrikcije putovanja. Prva popuštanja mjera ograničenja putovanja u cilju poticanja postupnog reaktiviranja gospodarstva i kretanja ljudi uvedena su 18. svibnja 2020., kada je svega sedam odredišta ublažilo ograničenja da bi do 15. lipnja taj broj bio povećan na 48 odredišta, a do 19. srpnja na 87 odredišta (slika 8). Do 1. rujna ove godine 115 država (53 posto svih destinacija diljem svijeta) ublažilo je ograničenja putovanja s ciljem oživljavanja međunarodnog turizma, dok su 93 destinacije (47 posto destinacija) i dalje zadržale potpuno zatvorene granice za turizam, od čega je 27 država potpuno zatvorilo svoje granice na najmanje 30 tjedana. Mjere ograničenja putovanja i dalje se prilagođavaju sukladno trenutnoj epidemiološkoj situaciji unutar samih destinacija kao i na susjednim destinacijama.

¹ UNWTO je specijalizirana agencija Ujedinjenih naroda osnovana s ciljem praćenja, reguliranja i razvijanja turizma u svijetu. Vodeća je međunarodna organizacija u području putovanja i turizma.

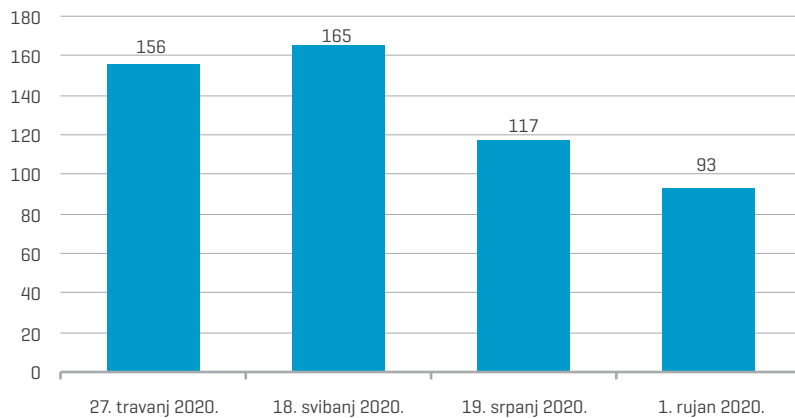
Slika 8.
Promjene u vrsti primijenjenih mjera ograničenja putovanja od 27. travnja do 1. rujna 2020. godine

Izvor: UNWTO (2020).

Slika 9.
Svjetske destinacije koje su tijekom pandemije primjenjivale mjeru potpunog zatvaranja od 27. travnja do 1. rujna 2020. godine

Izvor: UNWTO (2020).

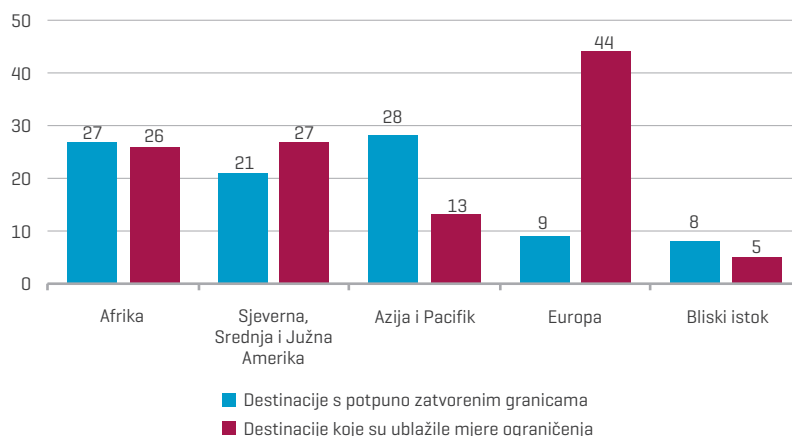
Od 115 destinacija koje su do 1. rujna ublažile ograničenja putovanja, svega su dvije destinacije (Albanija i Maldivi) ukinule sva ograničenja, dok preostalih 113 i dalje primjenjuje određene mjere ograničenja. Hrvatska se nalazi u skupini od 68 zemalja koje primjenjuju mjeru djelomičnog zatvaranja granica. Posjedovanje liječničke potvrde prilikom ulaska u zemlju ili negativan rezultat PCR testa na prisustvo koronavirusa uvjetuje 35 država², devet država primjenjuje selektivne mjere ograničenja putovanja na putnike iz određenih zemalja, mjere povezane s karantenom ili samoizolacijom po dolasku primjenjuje šest destinacija, tri države primjenjuju vizne mjere, dok svega jedna država (Palau) primjenjuje obustavu letova. Zanimljivo je promotriti regionalnu distribuciju svjetskih destinacija s potpuno zatvorenim granicama i destinacija koje su ublažile mjere ograničenja putovanja (slika 10). Od 115 odredišta koja su ublažila ograničenja putovanja, 44 (38 posto) su iz Europe (uključujući 25 od 26 država članica EU-a koje su članice

² Od 35 destinacija, 3 destinacije traže liječničke potvrde, dok 32 destinacije zahtijevaju negativan rezultat PCR testa. Opcije uključuju da se rezultat PCR testa dostavi po dolasku ili se testiranje ponudi na mjestu ulaska u destinaciju (npr. u zračnoj luci) ili se rezultati predoče nakon dolaska u određenom vremenskom razdoblju, tijekom kojeg se treba pridržavati samoizolacije/karantene.

schengenskog prostora), 27 iz Sjeverne, Srednje i Južne Amerike, 26 iz Afrike, 13 iz Azije i Pacifika te pet s Bliskog istoka. S druge strane, među 93 destinacije koje primjenjuju mjeru potpunog zatvaranja granica, najveći je broj azijskih i pacifičkih zemalja, njih 28 (30,1 posto), te afričkih zemalja, njih 27 (29 posto), a zatim slijedi 21 destinacija američkog kontinenta, svega devet europskih destinacija te osam država na Bliskom istoku. Europa je tako svjetska regija u kojoj je najveći dio zemalja (81 posto) ublažio ograničenja putovanja.

Slika 10.
Svjetske regije prema mjerama ograničenja putovanja, na dan 1. rujna 2020.

Izvor: UNWTO (2020).

Od travnja ove godine UNWTO je objavio sedam izvješća u kojima analizira mjere ograničenja putovanja uvedene u svjetskim destinacijama s ciljem suzbijanja pandemije bolesti COVID-19. U posljednjem, sedmom izvješću iz listopada ove godine prikazuje se širi kontekst uvođenja mjera ograničenja putovanja, njihovog ublažavanja i ukidanja. Mjere ograničenja putovanja analizirane su s obzirom na stanje zdravstvene i higijenske infrastrukture destinacije, stopu zaraze koronavirusom, najučestaliji način prijevoza stranih turista do odredišta te važnost turističkog sektora za gospodarstvo destinacije. Destinacije su grupirane u one koje su ublažile ograničenja putovanja i one koje i dalje zadržavaju mjeru potpunog zatvaranja granica.

Kako bi se ispitala veza između uvođenja mjera ograničenja putovanja i razine zdravstvene i higijenske infrastrukture destinacije, UNWTO je razvio kompozitni pokazatelj zdravlja i higijene. Pokazatelj je izračunat za 197 svjetskih destinacija³, a temelji se na stupu zdravlja i higijene koji je sastavni dio indeksa turističke konkurentnosti (ITK-a) koji je Svjetski gospodarski forum (WEF) razvio za ocjenu konkurentnosti 140 svjetskih turističkih destinacija. Pokazatelj zdravlja i higijene dobiven je kao prosjek četiri pokazatelja: gustoće liječnika, pokazatelja korištenja osnovnih

³ Podatke za izračun pokazatelja za 140 destinacija UNWTO je preuzeo iz izvješća "The Travel & Tourism Competitiveness Report 2019" kojeg objavljuje Svjetski gospodarski forum, a za preostalih 57 destinacija podaci su preuzeti od Svjetske banke.

PREMA VRIJEDNOSTI POKAZATELJA ZDRAVLJA I HIGIJENE, HRVATSKA JE SVRSTANA U ČETVRTI KLASER KOJEG OBILJEŽAVA NAJVIŠA RAZINA ZDRAVSTVENOG I HIGIJENSKOG STANDARDA.

sanitarnih uvjeta, pokazatelja korištenja osnovne pitke vode i pokazatelja broja bolničkih kreveta. Vrijednost pokazatelja zdravlja i higijene kreće se u rasponu od 0 do 7, pri čemu vrijednost 7 označava najvišu razinu zdravstvenog i higijenskog standarda. S obzirom na kvartil kojem pripada vrijednost pokazatelja zdravlja i higijene, svjetske su destinacije grupirane u četiri klastera (tablica 2). Prema vrijednosti pokazatelja zdravlja i higijene, Hrvatska je svrstana u četvrti klaster kojeg obilježava najviša razina zdravstvenog i higijenskog standarda.

Tablica 2.
Klasteri svjetskih destinacija prema razini zdravstvenog i higijenskog standarda

Izvor: UNWTO (2020).

Klasteri prema kvartilima pokazatelja zdravlja i higijene	Destinacije
1. klaster – niska razina zdravlja i higijene [vrijednosti pokazatelja u prvom kvartilu, od 0 do 2,4]	49 destinacija: 39 u Africi, 8 u Aziji i Pacifiku, 1 u Sjevernoj, Srednjoj i Južnoj Americi i 1 na Bliskom istoku
2. klaster – skromna razina zdravlja i higijene [vrijednosti pokazatelja u drugom kvartilu, od 2,5 do 3,4]	50 destinacija: 23 u Sjevernoj, Srednjoj i Južnoj Americi, 19 u Aziji i Pacifiku, 5 u Africi i 3 na Bliskom istoku
3. klaster – visoka razina zdravlja i higijene [vrijednosti pokazatelja u trećem kvartilu, od 3,5 do 4,2]	53 destinacije: 17 u Europi, 12 u Aziji i Pacifiku, 11 u Sjevernoj, Srednjoj i Južnoj Americi, 9 na Bliskom istoku i 4 u Africi
4. klaster – izrazito visoka razina zdravlja i higijene [vrijednosti pokazatelja u četvrtom kvartilu, od 4,3 do 7]	45 destinacija: 36 u Europi, 5 u Sjevernoj, Srednjoj i Južnoj Americi i 4 u Aziji i Pacifiku

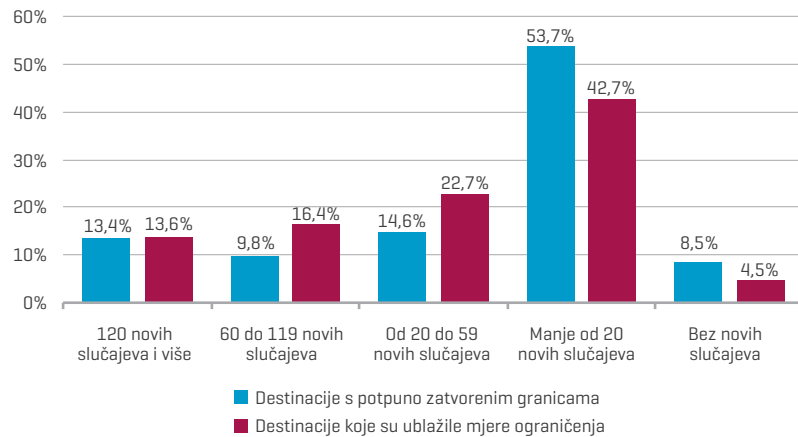
Zanimljivo je da destinacije s potpuno zatvorenim granicama u prosjeku bilježe niže stope broja novih slučajeva na 100.000 stanovnika u posljednjih 14 dana, za razliku od destinacija koje su relaksirale mjere (slika 11). Tako prema podacima od 1. rujna ove godine nisku stopu zaraze (s najviše 20 novih slučajeva na 100.000 stanovnika) u posljednjih 14 dana bilježi čak 62 posto destinacija s potpuno zatvorenim granicama naspram 47 posto destinacija koje su relaksirale mjere ograničenja putovanja. Između 20 i 119 slučajeva novooboljelih tijekom posljednjih 14 dana zabilježilo je 39 posto destinacija koje su ublažile mjere ograničenja putovanja te svega 24,4 posto destinacija s potpuno zatvorenim granicama.

Slika 11.

Destinacije prema broju novih slučajeva oboljelih od bolesti COVID-19 na 100.000 stanovnika tijekom posljednjih 14 dana, na dan 1. rujna 2020.

Napomena: Na temelju podataka Europskog centra za prevenciju i kontrolu bolesti za 197 odredišta od 24. kolovoza 2020., tj. podataka dostupnih za svih 115 destinacija koje su ublažile mjere putovanja te za 82 destinacije s potpuno zatvorenim granicama.

Izvor: UNWTO [2020].

“Od ukupnog broja destinacija koje su ublažile ograničenja putovanja, njih 45 posto uvelike ili znatno ovisi o turizmu, što znači da u tim destinacijama sektor turizma čini više od 10 posto BDP-a.

Analiza potvrđuje važnost zdravstvene i higijenske infrastrukture prilikom ublažavanja ograničenja putovanja jer je od ukupnog broja destinacija koje pripadaju klasteru s najvišom razinom zdravstvenog i higijenskog standarda, njih 82 posto ublažilo mjere ograničenja putovanja. Čak 59,5 posto destinacija koje su relaksirale restrikcije za putovanja pripada trećem i četvrtom klasteru (slika 12). S druge strane, od destinacija koje su zadržale potpuno zatvorene granice, njih 59,5 posto pripada prvom i drugom klasteru (23 i 27 destinacija), što znači da se radi o destinacijama koje obilježava niska i skromna razina zdravstvenog i higijenskog standarda.

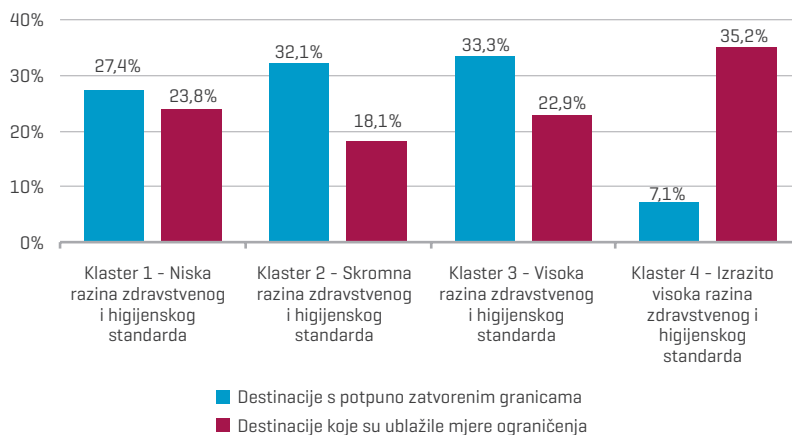
Prema rezultatima istraživanja koje je proveo UNWTO, više od polovice destinacija koje su potpuno zatvorile granice za turistička putovanja uvelike ovisi o zračnom prijevozu, njih 60,9 posto, što uzrokuje znatne učinke na povezivost za njihove građane i gospodarstva (slika 13). Visoka ili srednja ovisnost o zračnom prometu kao načinu prijevoza za međunarodne turističke dolaske obilježje je i destinacija koje su relaksirale mjere ograničenja putovanja, tako da se kod 51 posto tih destinacija više od 70 posto dolazaka stranih turista ostvaruje putem zračnog prometa, a kod 9 posto destinacija putem zračnog prometa ostvaruje se 40 do 70 posto međunarodnih turističkih dolazaka.

Slika 12.

Destinacije prema klasterima zdravstvenog i higijenskog standarda, na dan 1. rujna 2020.

Napomena: Na temelju podataka dostupnih za 105 destinacija koje su ublažile mjere putovanja te za 84 destinacije s potpuno zatvorenim granicama.

Izvor: UNWTO [2020].

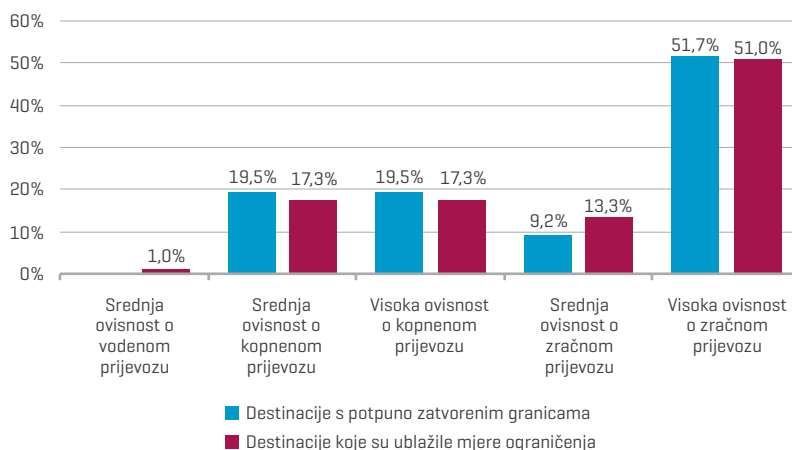

Slika 13.

Destinacije prema stupnju ovisnosti o određenom obliku prijevoza, na dan 1. rujna 2020.

Napomene: Na temelju podataka dostupnih za 98 destinacija koje su ublažile mjere putovanja te za 87 destinacija s potpuno zatvorenim granicama. Visoka ovisnost o određenoj vrsti prijevoza = dolasci čine više od 70 posto dolazaka stranih turista, srednja ovisnost o određenoj vrsti prijevoza = dolasci čine od 40 do 70 posto dolazaka stranih turista.

Izvor: UNWTO [2020].

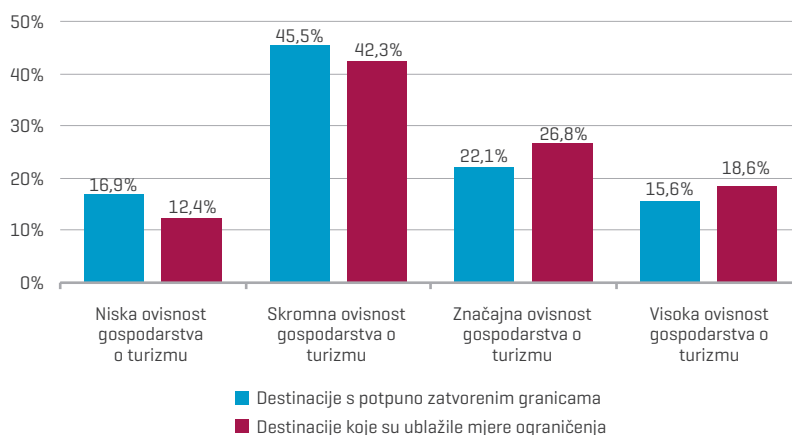
Analiza UNWTO-a također pokazuje vezu između važnosti koju turizam ima za gospodarstvo destinacije i primijenjenih mjera ograničenja putovanja [slika 14]. Od ukupnog broja destinacija koje su ublažile ograničenja putovanja, njih 45 posto uvelike ili znatno ovisi o turizmu (18 odnosno 26 odredišta), što znači da u tim destinacijama sektor turizma čini više od 10 posto BDP-a. Za usporedbu, gotovo dvije trećine destinacija s potpuno zatvorenim granicama, njih 62,3 posto, obilježava niska ili umjerena ovisnost o turizmu, odnosno doprinos turističkog sektora BDP-u destinacije iznosi najviše 10 posto. Zanimljiv je podatak da je od ukupnog broja razvijenih gospodarstava, njih 79 posto ublažilo mjere ograničenja putovanja, dok 14 posto primjenjuje mjere potpuno zatvorenih granica. S druge strane, od ukupnog broja destinacija koje su okarakterizirane kao gospodarstva u razvoju, polovica njih trenutno ima zatvorene granice za međunarodni turizam.

HRVATSKA SE NALAZI U SKUPINI DESTINACIJA KOJE OBILJEŽAVA VISOKA OVISNOST O KOPNENOM PRIJEVOZU TE PRIPADA SKUPINI ZEMALJA ČIJE JE GOSPODARSTVO VISOKO OVISNO O TURIZMU.

Slika 14.
Ovisnost gospodarstva o turizmu, na dan 1. rujna 2020.

Napomene: Niska ovisnost = udio sektora turizma u BDP-u ≤ 5 posto, skromna ovisnost = udio sektora turizma u BDP-u > 5 posto i ≤ 10 posto, značajna ovisnost = udio sektora turizma > 10 posto i ≤ 20 posto, visoka ovisnost = udio sektora turizma > 20 posto. Na temelju podataka dostupnih za 97 destinacija koje su ublažile mjere putovanja te za 77 destinacija s potpuno zatvorenim granicama.

Izvor: UNWTO [2020].

“Kao izravna posljedica uvođenja ograničenja putovanja u cilju suzbijanja širenja pandemije bolesti COVID-19, broj međunarodnih turističkih dolazaka u svijetu je u prvih osam mjeseci ove godine pao za 70 posto u odnosu na isto razdoblje 2019.

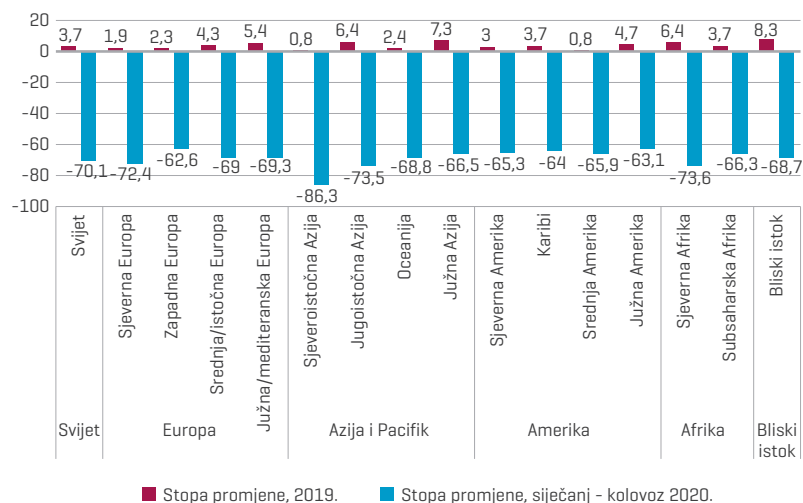
Hrvatska se prema podacima UNWTO-a nalazi u skupini 68 destinacija koje su do 1. rujna 2020. ublažile mjere ograničenja putovanja. S obzirom na vrijednost pokazatelja zdravlja i higijene svrstana je u klaster zemalja s najvišom razinom zdravstvenog i higijenskog standarda. Zanimljiv je podatak da se Hrvatska nalazi u skupini destinacija koje obilježava visoka ovisnost o kopnenom prijevozu, što znači da više od 70 posto stranih turista u Hrvatsku dolazi putem kopnenog prijevoza te da pripada skupini zemalja čije je gospodarstvo visoko ovisno o turizmu.

Kao izravna posljedica uvođenja ograničenja putovanja u cilju suzbijanja širenja pandemije bolesti COVID-19, broj međunarodnih turističkih dolazaka u svijetu je u prvih osam mjeseci ove godine pao za 70 posto u odnosu na isto razdoblje 2019. Drugim riječima, u odnosu na isto razdoblje lani ostvareno je 700 milijuna dolazaka stranih turista manje, što je rezultiralo gubitkom prihoda od izvoza od međunarodnog turizma u visini od 730 milijardi USD. Radi se o osam puta većem gubitku od onog zabilježenog 2009. godine uslijed globalne gospodarske i financijske krize. Gledano po svjetskim regijama, najveći međugodišnji pad međunarodnih dolazaka turista u razdoblju od siječnja do kolovoza ove godine zabilježen je u regiji Azije i Pacifika (-79 posto), koja je bila prva pogođena pandemijom.

Istovremeno, dolasci stranih turista u regije Afrike i Bliskog istoka ostvaruju pad od 69 posto, u Europu od 68 posto, a u Sjevernu, Srednju i Južnu Ameriku od 65 posto. Na subregionalnoj razini, najveći međugodišnji pad međunarodnih turističkih dolazaka tijekom prvih osam mjeseci ove godine pretrpjela je sjeveroistočna Azija [-86,3 posto], iza koje slijede jugoistočna Azija i sjeverna Afrika s padom od 74 posto te sjeverna Europa s padom od 72,4 posto [slika 15].

Slika 15.
Godišnje stope promjene broja međunarodnih turističkih dolazaka po svjetskim subregijama, 2019. i siječanj – kolovoz 2020.

Izvor: UNWTO (2020a).

Gledano po mjesecima ove godine, tijekom lipnja, srpnja i kolovoza dolazi do usporavanja međugodišnjeg pada međunarodnih turističkih dolazaka, a najniže stope zabilježene su u europskim destinacijama [tablica 3]. Posljedica je to postupnog ponovnog otvaranja međunarodnih granica. Samo su u lipnju ove godine dolasci stranih turista na svjetskoj razini zabilježili međugodišnji pad od 93 posto, dok je tijekom vrhunca ljetne sezone, u srpnju i kolovozu, pad bio nešto manji, 81 odnosno 79 posto. Najveći međugodišnji pad dolazaka stranih turista zabilježili su Azija i Pacifik, 96 posto i u srpnju i u kolovozu, odražavajući nastavak zatvaranja granica u Kini i drugim glavnim destinacijama u toj regiji. Rezultati u kolovozu u većini destinacija bili su nešto bolji nego u srpnju, a posebno u Europi. Među svim subregijama u svijetu, zapadna i južna Europa pokazuju najmanji pad u kolovozu, od 62 odnosno 64 posto.

_Tablica 3.

Međunarodni dolasci turista po subregijama svijeta, od siječnja do kolovoza 2020. godine, godišnje stope promjene, u %

	Siječanj	Veljača	Ožujak	Travanj	Svibanj	Lipanj	Srpanj	Kolovoz
Europa	5	2	-61	-98	-96	-88	-72	-69
Sjeverna Europa	5	4	-57	-97	-97	-94	-87	-85
Europa								
Zapadna Europa	8	6	-64	-98	-97	-82	-63	-62
Srednja/istočna Europa	1	-2	-46	-97	-97	-89	-83	-83
Južna/mediteranska Europa	5	1	-69	-97	-96	-89	-69	-64
Azija i Pacifik	-9	-54	-82	-98	-99	-98	-96	-96
Sjeveroistočna Azija	-19	-80	-94	-99	-99	-98	-98	-98
Azija i Pacifik								
Jugoistočna Azija	2	-38	-71	-95	-98	-98	-98	-98
Oceanija	6	-20	-60	-99	-99	-99	-99	-99
Južna Azija	-15	-26	-73	-99	-99	-95	-75	-75
Amerika								
Sjeverna Amerika	4	4	-45	-91	-90	-90	-87	-87
Amerika								
Karibi	-8	-5	-60	-99	-99	-95	-79	-76
Srednja Amerika	-3	7	-55	-97	-99	-99	-100	-99
Južna Amerika	-5	3	-56	-99	-100	-100	-99	-99
Afrika	2	1	-43	-99	-99	-99	-96	-94
Afrika								
Sjeverna Afrika	5	5	-57	-97	-99	-98	-93	-89
Subsaharska Afrika	1	0	-57	-97	-99	-98	-93	-89
Bliski istok	6	1	63	99	99	99	96	94
Svijet	-1	-16	-65	-97	-97	-91	-81	-79

Izvor: UNWTO [2020a].

Na pad potražnje za međunarodnim putovanjima ukazuju i podaci Međunarodne udruge za zračni promet (International Air Traffic Association – IATA). Međunarodna potražnja za zračnim prometom tijekom razdoblja od siječnja do kolovoza ove godine zabilježila je pad od 70 posto u odnosu na isto razdoblje 2019. godine, što prati pad međunarodnih turističkih dolazaka tijekom istog razdoblja. Međunarodna potražnja putnika mjerena u ostvarenim putničkim kilometrima pala je u kolovozu za gotovo 90 posto na godišnjoj razini. Sve svjetske regije zabilježile su pad međunarodnih ostvarenih putničkih kilometara veći od 90 posto u kolovozu, s izuzetkom Europe, koja bilježi pad od 80 posto. Relativno bolji rezultati Europe potaknuti su rastom potražnje na unutarsjevernim rutama, na kojima je sredinom lipnja ukinuta većina ograničenja.

Turizam u Hrvatskoj u 2019.

“U Hrvatskoj je u 2019. godini ostvareno 91,2 milijuna noćenja, što u odnosu na 2018. godinu čini rast od 1,7 posto.

— Hrvatska je u 2019. godini zabilježila porast dolazaka i noćenja domaćih i stranih turista. Prošle je godine ostvareno 19,6 milijuna dolazaka i 91,2 milijuna noćenja turista, što na međugodišnjoj razini predstavlja porast dolazaka turista od 4,8 posto i porast noćenja od 1,7 posto (slika 16). Na snažan rast turizma u Hrvatskoj ukazuje podatak da je 2019. godine ostvareno 2,3 puta više noćenja turista nego 2000. godine (slika 16). Za razliku od razdoblja od 2013. do 2017. godine kada je snažniji međugodišnji porast dolazaka i noćenja zabilježen kod stranih gostiju, tijekom 2018. i 2019. godine snažniji porast na godišnjoj razini zabilježen je kod domaćih gostiju. Domaći su gosti tako 2019. ostvarili 9,4 posto više dolazaka i 9,5 posto više noćenja nego godinu dana ranije, dok dolasci stranih gostiju bilježe međugodišnji rast od 4,3 posto, a noćenja od svega 1,2 posto (slika 1). Turistima je u 2019. godini bilo na raspolaganju 440.575 soba, apartmana i mjesta za kampiranje s ukupno 1,18 milijuna stalnih postelja. Za usporedbu, u 2018. godini turistima je na raspolaganju bilo 15.295 soba, apartmana i mjesta za kampiranje te 41.900 stalnih postelja manje nego prošle godine (tablica 4). Prosječan broj noćenja po dolasku turista u 2019. godini iznosio je 4,7, što ukazuje na nastavak trenda smanjivanja vrijednosti ovog pokazatelja započetog 2000. godine kada su se turisti u Hrvatskoj u prosjeku zadržavali 5,8 noći. K tome, strani turisti u prosjeku ostvaruju 4,8 noćenja po dolasku, a domaći 3,2 noćenja.

Gledano prema emitivnim tržištima, najviše dolazaka i noćenja u 2019. ostvarili su turisti iz Njemačke, i to 2,9 milijuna dolazaka (16,6 posto ukupno ostvarenih stranih dolazaka) i 19,9 milijuna noćenja (23,7 posto ukupno ostvarenih noćenja stranih turista). Ipak, u 2019. godini primjetan je blagi međugodišnji pad noćenja turista iz Njemačke za 0,2 posto, koji je bio praćen rastom dolazaka od 3,5 posto. Prema udjelu u ukupnom broju noćenja stranih turista zatim slijede turisti iz Slovenije (8,9 posto), Austrije (8,4 posto), Poljske (7 posto), Italije (6,1 posto), Češke (5,9 posto) te Ujedinjenog Kraljevstva (5,1 posto).

Tablica 4.

Glavni sektorski pokazatelji, 2010. – 2019.

	2010.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Broj noćenja (u milijunima)	56,2	71,4	77,9	86,2	89,7	91,2
Broj dolazaka (u milijunima)	10,4	14,2	15,5	17,4	18,7	19,6
Prihodi od turizma (u milijardama eura)		7,2	8,1	9,0	9,5	10,5
Udio djelatnosti u BDP-u (u %)		n.p.	11,4	n.p.	n.p.	n.p.
Udio zaposlenih (% ukupnog broja)*		6,6	6,9	7,2	7,4	7,6
Udio djelatnosti u izvozu (u %)		35,1	35,2	37,8	36,4	37,3
Udio noćenja u Istri (% noćenja)		29,3	29,6	29,5	29,9	28,9
Broj stalnih postelja (u tisućama)		942,8	993,4	1.065,6	1.118,2	1.160,1

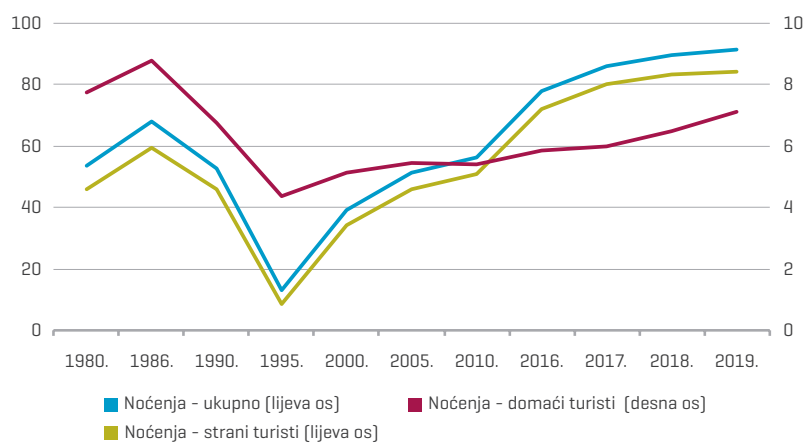
Napomena: * Podatak se odnosi na udio zaposlenih u djelatnostima pružanja smještaja i pripreme i posluživanja hrane i pića.

Izvori: Državni zavod za statistiku i Hrvatska narodna banka.

Slika 16.

Noćenja turista u Hrvatskoj, u milijunima, 1980. – 2019.

Izvor: Državni zavod za statistiku.

Pozitivna kretanja turizma u Hrvatskoj potvrđuju i financijski pokazatelji. Ukupni prihodi u turizmu od stranih gostiju u 2019. godini iznosili su 10,5 milijardi eura, što je za 1,04 milijarde eura (10,9 posto) više u odnosu na prethodnu godinu. U strukturi deviznih prihoda od turizma prevladavaju prihodi ostvareni od privatnih putovanja (97,7 posto), dok prihodi na temelju poslovnih putovanja stranih gostiju čine svega 2,3 posto ukupnih deviznih prihoda u turizmu. Strani turisti činili su 92,2 posto udjela u ukupnoj strukturi turističkih noćenja u Hrvatskoj u 2019. godini.

Izrazita sezonalnost hrvatskog turizma je pored klimatskih faktora, određena i strukturom smještajnih kapaciteta, brojem i rasporedom školskih i državnih praznika, kao i godišnjih odmora. Naime, u strukturi turističkih smještajnih kapaciteta u Hrvatskoj prevladava privatni smještaj zajedno s kampovima,

koji većinu svog poslovanja ostvaruju za vrijeme ljetne sezone (tablica 5). Privatni smještaj u ukupnom broju postelja sudjeluje sa 66,1 posto, a kampovi i prostori za kampiranje s 20,4 posto. Pod privatnim smještajem podrazumijevaju se sobe, apartmani, studio-apartmani i kuće za kraći odmor. Hotelski smještajni kapaciteti⁴ čine svega 13,3 posto ukupnog broja postelja (2019.).

Tablica 5.
Struktura smještajnih objekata prema broju postelja*, 2018. i 2019.

Napomena: * Ukupan broj postelja uključuje stalne i pomoćne postelje.

Izvor: Državni zavod za statistiku.

	Ukupan broj postelja*		Struktura (ukupno = 100)	
	2018.	2019.	2018.	2019.
Hoteli i sličan smještaj	183.330	181.242	13,96%	13,34%
Odmarališta i slični objekti za kraći odmor	864.670	897.646	65,85%	66,08%
Kampovi i prostori za kampiranje	262.542	277.306	19,99%	20,41%
Ostali smještaj	2.621	2.241	0,20%	0,16%
Ukupno	1.313.163	1.358.435	100,00%	100,00%

Izražena sezonalnost turizma u Hrvatskoj najbolje se odražava u mjesečnim podacima o kretanju broja ostvarenih noćenja turista. Više od dvije trećine (72,7 posto) ukupnog godišnjeg broja noćenja turista u 2019. godini ostvarilo se tijekom ljetnih mjeseci lipnja, srpnja i kolovoza, pri čemu samo na kolovoz otpada 30,4 posto ukupnog broja ostvarenih noćenja. Usporedi li se ostvareni broj noćenja turista po mjesecima 2019. i 2018. godine, uočava se pad broja noćenja u siječnju, ožujku i svibnju, dok je u preostalim mjesecima 2019. godine ostvareno više noćenja nego 2018. Pritom je do najsnažnijeg pada noćenja turista na godišnjoj razini došlo u svibnju (14,6 posto), iza kojeg slijede ožujak i siječanj s padom noćenja od 7 posto te 5,2 posto. S druge strane, najsnažniji međugodišnji porast noćenja ostvaren je u travnju (18,4 posto), iza kojeg slijede veljača s porastom broja noćenja od 13,3 posto i lipanj s porastom od 8,8 posto.

Promotri li se godišnja promjena broja noćenja po mjesecima razdvojeno za domaće i strane turiste, primjetno je kako je kod domaćih turista pad broja noćenja zabilježen samo u siječnju, dok se u ostalim mjesecima 2019. godine ostvaruje rast (slika 17). Istovremeno, strani su turisti u siječnju, ožujku, svibnju i srpnju ostvarili manji broj noćenja nego 2018. godine.

Zanimljivo je usporediti prosječni broj noćenja po dolasku u ključnim turističkim mjesecima lipnju, srpnju, kolovozu i rujnu 2019. godine s vrijednostima ostvarenima u 2010., 2013. i 2016. godini (slika 18). Iz

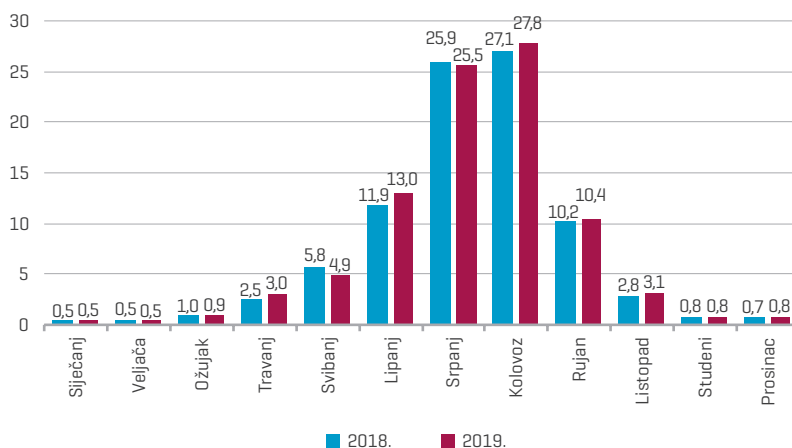
⁴ Pod kategorijom "hotela" obuhvaćeni su hoteli baštine, aparthoteli, integrirani hoteli, difuzni hoteli, lječilišni hoteli i hoteli posebnog standarda, a pod kategorijom "sličnog smještaja" turistička naselja, turistički apartmani, pansioni i guest house.

SEZONALNOST HRVATSKOG TURIZMA JE PORED KLIMATSKIH FAKTORA UVJETOVANA I STRUKTUROM SMJEŠTAJNIH KAPACITETA, BROJEM I RASPOREDOM ŠKOLSKIH I DRŽAVNIH PRAZNIKA, KAO I GODIŠNJIH ODMORA.

slike je primjetan pad broja noćenja po dolasku u sva četiri promatrana mjeseca. U usporedbi s 2010. godinom, broj noćenja po dolasku se 2019. godine najviše smanjio u kolovozu, iza kojeg slijede lipanj i rujan. Dok se u kolovozu 2010. godine prosječan turist u hrvatskim turističkim destinacijama zadržavao 6,7 noći, u istom mjesecu 2019. godine on se zadržavao 5,9 noći.

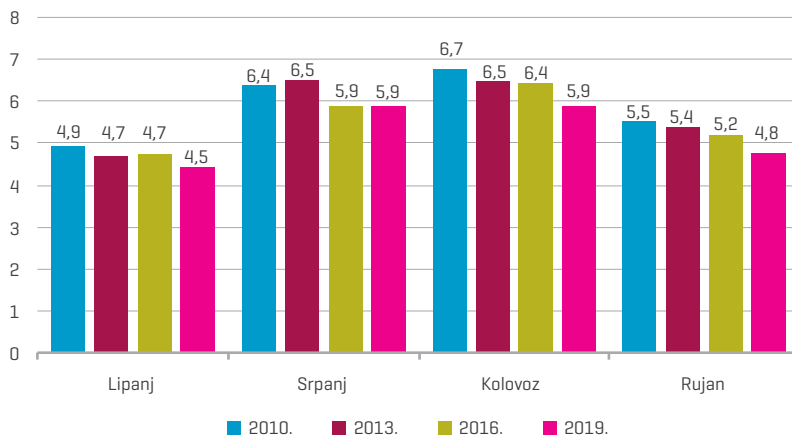
Slika 17.
Kretanje noćenja turista u Hrvatskoj po mjesecima, u milijunima, 2018. i 2019.

Izvor: Državni zavod za statistiku.

Slika 18.
Broj dolazaka turista po noćenju u lipnju, srpnju, kolovozu i rujnu, 2010., 2013., 2016. i 2019.

Izvor: Državni zavod za statistiku.

Turistički rezultati na razini županija u 2019. godini

Jadranska Hrvatska je i prema dolascima i prema noćenjima najznačajnija hrvatska turistička regija. Na prostoru sedam obalnih županija 2019. godine ostvareno je 94,6 posto svih noćenja i 86,5 posto svih dolazaka turista u Hrvatskoj. Čak 65,4 posto svih noćenja turista u 2019. godini ostvareno je u tri županije, Istarskoj [26,4 milijuna noćenja], Splitsko-dalmatinskoj [18 milijuna noćenja] i Primorsko-goranskoj [15,3 milijuna noćenja].

Tablica 6.
Broj noćenja turista po županijama, u tisućama, 2018. i 2019.

Izvor: Državni zavod za statistiku.

Županija	Noćenja		
	2018.	2019.	Indeks promjene 2019. 2018.
Istarska	26.178.763	26.388.645	100,8
Splitsko-dalmatinska	17.561.956	17.966.287	102,3
Primorsko-goranska	15.284.346	15.314.671	100,2
Zadarska	9.590.846	9.868.704	102,9
Dubrovačko-neretvanska	8.051.049	8.333.783	103,5
Šibensko-kninska	5.512.226	5.549.445	100,7
Ličko-senjska	2.749.230	2.856.171	103,9
Grad Zagreb	2.511.817	2.638.962	105,1
Karlovačka	608.366	626.231	102,9
Krapinsko-zagorska	361.864	386.985	106,9
Zagrebačka	202.606	225.561	111,3
Osječko-baranjska	194.904	217.692	111,7
Međimurska	186.736	196.922	105,5
Varaždinska	167.776	184.409	109,9
Vukovarsko-srijemska	132.042	134.308	101,7
Sisačko-moslavačka	99.106	95.372	96,2
Bjelovarsko-bilogorska	79.824	77.513	97,1
Brodsko-posavska	55.775	60.030	107,6
Virovitičko-podravsko	46.299	44.744	96,6
Požeško-slavonska	36.134	41.486	114,8
Koprivničko-križevačka	40.124	35.010	87,3

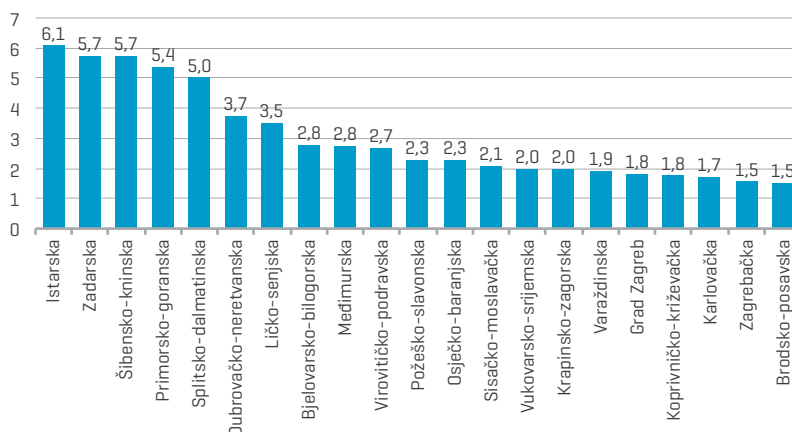
Gledano po županijama, općenito se zapaža snažniji međugodišnji porast broja noćenja u županijama kontinentalnog dijela zemlje. Najveći rast zabilježen je u Požeško-slavonskoj [14,8 posto] i Osječko-baranjskoj županiji [11,7 posto], dok je najveći međugodišnji pad broja noćenja turista u 2019. godini ostvaren u Koprivničko-križevačkoj županiji [-12,7 posto]. Manji broj noćenja u odnosu na 2018. godinu prošle godine zabilježile su i Sisačko-moslavačka [-3,8 posto], Virovitičko-podravsko [-3,4 posto] i Bjelovarsko-bilogorska županija [-2,9 posto]. Među županijama Jadranske

Hrvatske izdvaja se Ličko-senjska županija s međugodišnjim porastom broja noćenja turista od 3,9 posto.

Promotri li se prosječna dužina boravka turista po županijama, najniža vrijednost ovog pokazatelja zabilježena je u Brodsko-posavskoj i Zagrebačkoj županiji [1,6 noćenja], a najviša u Istarskoj [5,9 noćenja], Zadarskoj [5,6 noćenja] i Šibensko-kninskoj županiji [5,5 noćenja]. Promotri li se vrijednost ovog pokazatelja prema rezidentnosti turista, za Jadransku Hrvatsku je karakteristično da se strani gosti u prosjeku zadržavaju značajno duže od domaćih [5,2 naspram 3,7 noćenja], dok se u turističkim destinacijama kontinentalnih regija duže zadržavaju domaći gosti. Najveća razlika između duljine boravka stranih i domaćih turista zabilježena je 2019. u turističkim odredištima Istarske županije u kojima se strani turisti u prosjeku dvostruko duže zadržavaju od domaćih te po dolasku bilježe 6,1 noćenje, dok domaći turisti u prosjeku ostvaruju 3 noćenja [slika 19 i slika 20]. Kao i prethodne dvije godine, domaći turisti su se 2019. najduže zadržavali u Zadarskoj [4,9 noćenja] i Šibensko-kninskoj županiji [4,3 noćenja]. Najmanji prosječan broj noćenja po dolasku domaćih turista ostvaren je u Vukovarsko-srijemskoj [1,6 noćenja] i Brodsko-posavskoj županiji [1,8 noćenja].

Slika 19.
Prosječni broj noćenja po dolasku stranih turista po županijama, 2019.

Izvor: Državni zavod za statistiku.

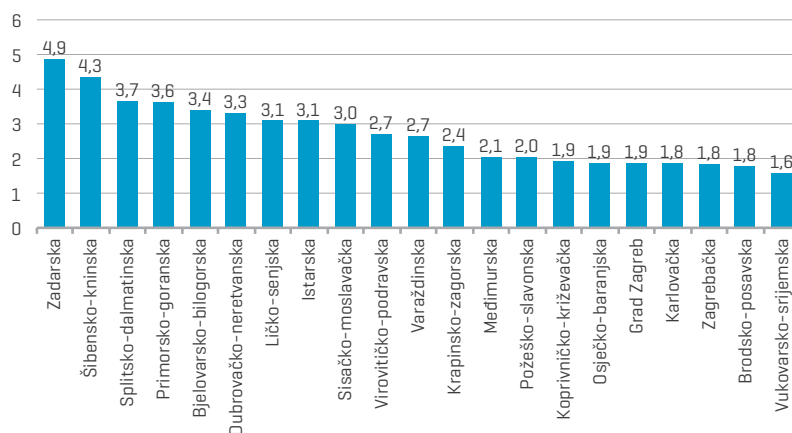
Gledano na razini pojedinačnih turističkih destinacija Jadranske Hrvatske, čak 26 obalnih destinacija u 2019. godini zabilježilo je više od milijun noćenja turista [tablica 7]. Radi se o istim destinacijama kao i 2018. godine. Najveći broj noćenja ostvario je Dubrovnik [4,3 milijuna], iza kojeg slijede Rovinj s 3,9 te Poreč s 3,2 milijuna noćenja. Turisti su se u prosjeku najkraće zadržavali u Splitu [2,9 noći], Opatiji i Dubrovniku [3 noći], dok su najduže boravili u Ninu [7,6 noći], Tar-Vabrigi [7,4 noći] te Funtani [7,1 noć]. Među promatranim destinacijama čak njih deset u prošloj godini bilježi međugodišnji pad broja noćenja. To su Crikvenica, Fažana, Medulin, Rab, Mali Lošinj, Nin, Vrsar, Rovinj, Labin i Baška Voda. Najveći je pad broja

noćenja pritom zabilježila Crikvenica, za 4,5 posto, a najmanji Baška Voda, za 0,4 posto. S druge strane, najveći porast broja noćenja bilježi Split, za 9,6 posto, i Zadar, za 8,5 posto.

Slika 20.

Prosječni broj noćenja po dolasku domaćih turista po županijama, 2019.

Izvor: Državni zavod za statistiku.

“ Najpopularnije turističke destinacije u Hrvatskoj u 2019. godini bili su Dubrovnik s 4,3 milijuna noćenja, Rovinj s 3,9 i Poreč s 3,2 milijuna noćenja.

Promatrajući turistički promet ostvaren na razini destinacija kontinentalnog dijela zemlje⁵, očekivano najviše noćenja u 2019. godini bilježi Grad Zagreb – 2,6 milijuna (tablica 8). Zatim slijedi Rakovica s 304.665 noćenja te Sveti Martin na Muri sa 147.107 noćenja. Od ukupno 336 lokalnih destinacija Kontinentalne Hrvatske, svega njih 23 bilježi više od 30.000 noćenja, što čini 87,3 posto ostvarenih noćenja turista na području kontinentalnih županija Hrvatske 2019. godine. Ipak, u usporedbi s 2018. godinom, u 2019. godinu su na ovu listu dospjele tri destinacije: Ogulin, Samobor i Jastrebarsko. Turisti su se u prosjeku najkraće zadržavali u Jastrebarskom (1,2 noći) i Velikoj Gorici (1,4 noći), dok su najduže boravili u Varaždinskim Toplicama (4,9 noći), Daruvaru (4 noći) i Topuskom (3,5 noći). Porast broja noćenja na godišnjoj razini ostvaren je u 18 destinacija. Najveće povećanje broja noćenja bilježe Samobor (41,1 posto) i Jastrebarsko (33,5 posto), i to najvećim dijelom uslijed snažnog rasta noćenja stranih turista (od 56,2 posto i 38,8 posto). Pad broja noćenja u odnosu na 2018. godini bilježe Topusko (-11,4 posto), Slunj (-5,7 posto), Varaždinske Toplice (-5,6 posto), Daruvar (-2,2 posto) i Vukovar (-1,3 posto).

⁵ Destinacije koje su smještene na području dosadašnje NUTS2 regije Kontinentalne Hrvatske, odnosno na prostoru trenutno važećih NUTS2 regija Panonske Hrvatske, Sjeverne Hrvatske i Grada Zagreba.

Tablica 7.
Destinacije Jadranske
Hrvatske sa zabilježenih
više od milijun noćenja
turista u 2019. godini

Izvor: Državni zavod za statistiku.

	Dolasci	Noćenja	Indeks promjene broja noćenja 2019. 2018.	Prosječni broj noćenja po dolasku
Dubrovnik	1.439.531	4.295.071	105,8	3,0
Rovinj	711.061	3.873.649	99,2	5,4
Poreč	570.970	3.188.578	101,9	5,6
Split	941.185	2.734.632	109,6	2,9
Medulin	414.717	2.543.792	98,0	6,1
Umag	488.851	2.414.810	100,9	4,9
Pula	439.541	2.067.041	103,4	4,7
Zadar	609.785	2.020.302	108,5	3,3
Mali Lošinj	294.898	1.969.220	98,7	6,7
Tar-Vabriga	254.240	1.883.230	104,5	7,4
Crikvenica	353.531	1.824.422	95,4	5,2
Funtana	243.764	1.737.051	102,6	7,1
Novalja	265.599	1.676.947	104,6	6,3
Šibenik	370.276	1.638.595	102,6	4,4
Vrsar	218.887	1.589.671	99,0	7,3
Makarska	274.181	1.554.458	103,4	5,7
Labin	243.456	1.407.678	99,4	5,8
Opatija	452.453	1.371.560	101,6	3,0
Krk	234.785	1.320.305	100,6	5,6
Rab	183.740	1.281.643	98,1	7,0
Vodice	245.160	1.252.971	101,2	5,1
Novigrad	219.315	1.153.550	102,5	5,3
Nin	150.459	1.149.151	98,9	7,6
Podgora	188.330	1.061.691	102,3	5,6
Baška Voda	165.023	1.060.528	99,6	6,4
Fažana	141.072	1.003.648	97,1	7,1

Tablica 8.
Destinacije
kontinentalnog dijela
zemlje sa zabilježenih
više od 30.000 noćenja
turista u 2019. godini

Izvor: Državni zavod za statistiku.

	Dolasci	Noćenja	Indeks promjene broja noćenja 2019. 2018.	Prosječni broj noćenja po dolasku
Grad Zagreb	1.454.019	2.638.962	105,1	1,8
Rakovica	183.773	304.665	101,3	1,7
Sveti Martin na Muri	56.596	147.107	103,2	2,6
Tuhelj	62.278	145.702	106,5	2,3
Osijek	65.737	128.634	116,5	2,0
Slunj	59.059	117.291	94,3	2,0
Varaždin	38.851	77.760	110,6	2,0
Stubičke Toplice	30.600	76.234	105,3	2,5
Karlovac	48.067	70.164	119,3	1,5
Vukovar	44.582	69.445	98,7	1,6
Velika Gorica	48.451	65.540	105,8	1,4
Krapinske Toplice	17.860	52.933	104,5	3,0
Daruvar	13.268	52.782	97,8	4,0
Vinkovci	24.997	47.026	104,1	1,9
Topusko	12.939	45.366	88,6	3,5
Varaždinske Toplice	9.058	44.117	94,4	4,9
Slavonski Brod	25.150	41.834	119,1	1,7
Duga Resa	17.627	38.959	103,1	2,2
Donja Stubica	17.397	37.272	111,8	2,1
Jastrebarsko	27.677	34.314	133,5	1,2
Samobor	17.405	34.107	141,1	2,0
Ogulin	20.378	33.329	110,6	1,6
Sveta Nedelja	18.727	32.666	107,6	1,7
Ukupno	2.314.496	4.336.209	2.483	51
Ukupno (bez Grada Zagreba)	860.477	1.697.247	2.378	49

Slika 21 prikazuje strukturu turističke potražnje na razini NUTS2 regija Jadranske Hrvatske, Panonske Hrvatske, Sjeverne Hrvatske i Grada Zagreba⁶. Premda strani turisti prevladavaju u strukturi noćenja i dolazaka turista u sve četiri prostorne cjeline, uočava se da se destinacije Sjeverne Hrvatske (bez Grada Zagreba) u većoj mjeri oslanjaju na domaće turiste. Domaći turisti su tako u 2019. godini činili 46,2 posto ukupnog broja noćenja ostvarenog u ovoj regiji. Istodobno, noćenja stranih turista čine 93,4

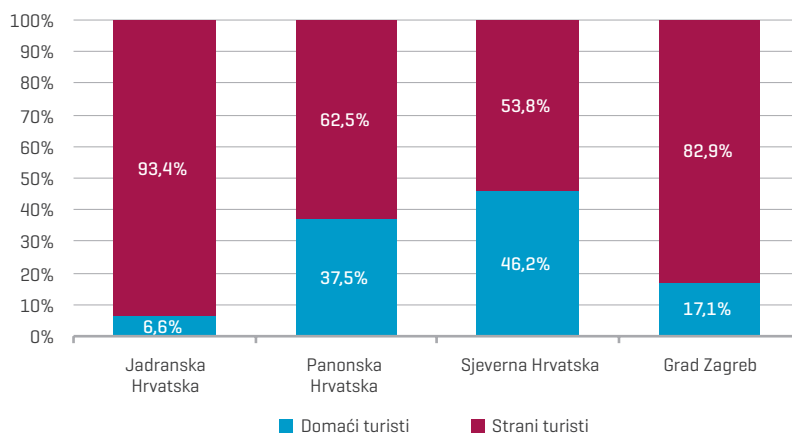
⁶ Od 1. siječnja 2020. godine započela je primjena Nacionalne klasifikacije statističkih regija HR_NUTS 2021. kojom se teritorij Republike Hrvatske na drugoj razini NUTS regija dijeli na četiri regije (NN 125/2019). To su Panonska Hrvatska, Sjeverna Hrvatska, Jadranska Hrvatska i Grad Zagreb. Statističke regije 1. i 3. razine ostale su nepromijenjene. Time je prestala važiti Nacionalna klasifikacija prostornih jedinica za statistiku 2012. (NKPJS 2012.) (NN 96/2012 i 102/2012). Međutim, za statističke i analitičke potrebe službene statistike Republike Hrvatske u prijelaznom razdoblju do 31. prosinca 2020. istodobno se koriste obje klasifikacije – NKPJS 2012. i HR_NUTS 2021.

posto svih noćenja turista u Jadranskoj Hrvatskoj, 62,5 posto u Panonskoj Hrvatskoj te 82,9 posto u Gradu Zagrebu.

Slika 21.
Noćenja turista,
Jadranska Hrvatska,
Panonska Hrvatska,
Sjeverna Hrvatska i Grad
Zagreb, 2019.

Napomene: Panonska Hrvatska obuhvaća Bjelovarsko-bilogorsku, Brodsko-posavsku, Karlovačku, Osječko-baranjsku, Požeško-slavonsku, Sisačko-moslavačku, Virovitičko-podravsku i Vukovarsko-srijemsku županiju. Sjeverna Hrvatska obuhvaća Koprivničko-križevačku, Krapinsko-zagorsku, Međimursku, Varaždinsku i Zagrebačku županiju. Jadranska Hrvatska obuhvaća sedam obalnih županija.

Izvor: Državni zavod za statistiku.

Glavna emitivna tržišta stranih posjetitelja prema državi podrijetla u 2019. godini

“ Najviše dolazaka i noćenja u 2019. ostvarili su turisti iz Njemačke, 23,7 posto ukupno ostvarenih stranih dolazaka i 24 posto ukupno ostvarenih noćenja stranih turista.

Tablica 9 prikazuje najveća emitivna tržišta hrvatskog turizma u 2019. godini. Turisti iz glavnih emitivnih tržišta 2019. godine ostvaruju nešto više od dvije trećine ukupnog broja noćenja stranih turista u 2019. godini. Pritom predvode njemački turisti s ostvarenih gotovo 20 milijuna noćenja, što čini 23,7 posto ukupno ostvarenih noćenja stranih turista u Hrvatskoj. Drugo najveće emitivno tržište 2019. čine slovenski državljani koji su ostvarili 7,5 milijuna noćenja, odnosno 8,9 posto ukupnog broja noćenja stranih turista u Hrvatskoj. S udjelom od 8,4 posto, treće po veličini emitivno tržište je tržište Austrije, nakon kojeg slijedi tržište Poljske s udjelom od 7 posto. Talijanski turisti istovremeno su ostvarili značajnih 6,1 posto, češki 5,9 posto, a turisti iz Ujedinjenog Kraljevstva 5,1 posto ukupnog broja noćenja stranih gostiju u Hrvatskoj. Međugodišnji porast broja noćenja u 2019. bilježe gosti iz Ujedinjenog Kraljevstva, Slovenije i Italije, dok je pad broja noćenja zabilježen kod turista iz Poljske, Češke, Austrije i Njemačke.

MEĐU GLAVNIM EMITIVNIM TRŽIŠTIMA HRVATSKOG
TURIZMA NAJVEĆI PORAST BROJA NOĆENJA U
2019. GODINI IMALI SU GOSTI IZ UJEDINJENOG
KRALJEVSTVA U VISINI OD 3,6 POSTO.

Tablica 9.
Glavna emitivna tržišta
stranih posjetitelja
prema državi podrijetla u
2019. godini

Izvor: Državni zavod za statistiku.

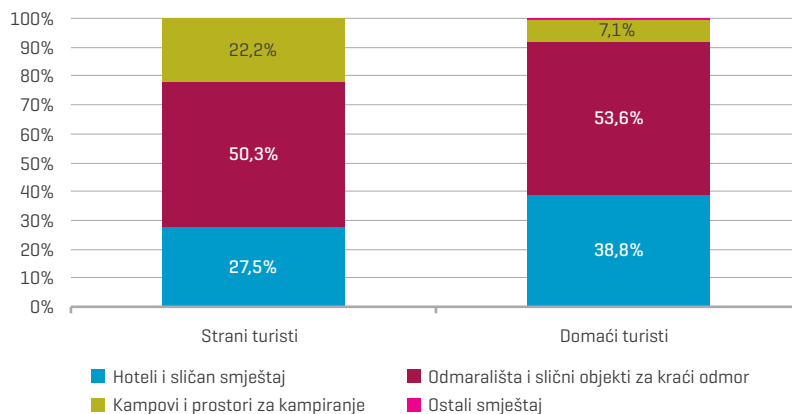
	2018.	2019.	Indeks	Broj noćenja po dolasku
Njemačka	19.983.716	19.944.549	99,8	6,9
Slovenija	7.278.621	7.503.053	103,1	5,3
Austrija	7.064.741	7.056.926	99,9	5,1
Poljska	6.039.972	5.860.815	97,0	6,3
Italija	5.023.959	5.141.064	102,3	4,4
Češka	5.127.447	4.985.029	97,2	6,7
Ujedinjeno Kraljevstvo	4.177.988	4.326.925	103,6	5,0
Ukupno	54.696.444	54.818.361	100,2	5,8
% od ukupnog broja noćenja stranih turista	65,8%	65,1%		

Slika 22 prikazuje usporedbu strukture noćenja stranih i domaćih turista prema vrsti smještajnog objekta. Smještajni objekti razvrstani su sukladno NKD-u 2007. u četiri skupine unutar odjeljka 55 "Smještaj": skupina 55.1 "Hoteli i sličan smještaj", skupina 55.2 "Odmarališta i slični objekti za kraći odmor", skupina 55.3 "Kampovi i prostori za kampiranje" te skupina 55.9 "Ostali smještaj". Najviše noćenja stranih turista, 42,3 milijuna, ostvareno je u odmaralištima i sličnim objektima [50,3 posto ukupno ostvarenih noćenja]. U hotelima i sličnom smještaju ostvareno je 23,2 milijuna noćenja, odnosno 27,5 posto ukupnog broja noćenja stranih turista 2019. godine, dok na kampove i prostore za kampiranje otpada 18,7 milijuna, odnosno 22,2 posto ukupnog broja noćenja stranih turista. U odnosu na 2018. godinu, broj noćenja stranih turista najveći je rast od 5,5 posto zabilježio u kategoriji odmarališta i sličnih objekata za kraći odmor, zatim slijede hoteli i sličan smještaj s rastom od 2,9 posto, dok je u kampovima i prostorima za kampiranje zabilježeno 0,9 posto više noćenja stranih turista. Najveća razlika u odnosu na domaće turiste je zabilježena kod kampova i prostora za kampiranje. U toj vrsti smještajnog objekta 2019. godine ostvareno je svega 7,1 posto ukupnog broja noćenja domaćih turista. Istovremeno, 53,6 posto noćenja domaćih turista otpada na odmarališta

i slične objekte, a 38,8 posto na hotelski smještaj. U usporedbi s 2018. godinom, broj noćenja domaćih turista najveći je rast od 11,2 posto zabilježio u kategoriji odmarališta i sličnih objekata za kraći odmor, zatim slijede kampovi i prostori za kampiranje s rastom od 9,6 posto, dok je u hotelskom smještaju zabilježeno 8,3 posto više noćenja domaćih turista.

Slika 22.
Struktura noćenja stranih i domaćih turista prema vrsti smještajnih objekata u 2019. godini

Izvor: Državni zavod za statistiku.

Značaj turizma u gospodarstvu Republike Hrvatske

“Značajan doprinos izravnom BDV-u turizma dolazi od kulturnih, sportskih i rekreacijskih djelatnosti [7,6 posto] te usluga privatnog smještaja [5 posto].

—Kada je riječ o statističkom praćenju turizma, važno je napomenuti da turizam nije definiran kao zasebna kategorija unutar Nacionalne klasifikacije djelatnosti (područje, odjeljak, skupina djelatnosti ili razred), već se radi o skupu različitih djelatnosti, što značajno otežava procjenu značaja turističkog sektora za cjelokupno gospodarstvo. Prilikom procjenjivanja izravnoga ekonomskog doprinosa turizma nacionalnom gospodarstvu koristi se metodologija satelitskog računa turizma, a riječ je o metodologiji koja je usklađena sa sljedećim međunarodnim metodološkim okvirima: Satelitski račun turizma: Preporučeni metodološki okvir 2008. i Međunarodne preporuke za statistiku turizma 2008. Prvi izračun ekonomske važnosti turizma utemeljen na metodologiji satelitskog računa turizma izradio je i objavio Institut za turizam 2014. za 2011. godinu. Prema tom izračunu sektor turizma činio je 10,4 posto BDP-a Hrvatske 2011. godine (Institut za turizam, 2014). Nakon toga, Državni zavod za statistiku je u siječnju prošle godine prvi put objavio rezultate izračuna ekonomske važnosti turizma, čime je satelitski račun turizma postao dio službene statistike Republike Hrvatske. Prema izračunu Državnog zavoda za statistiku, udio sektora turizma u BDV-u Hrvatske za 2016. godinu iznosio je 11,4 posto. Najvažniji pokazatelji izvedeni iz satelitskog računa turizma su: vrijednost unutarnje turističke potrošnje, dolazni turistički izdaci, domaći turistički izdaci, bruto dodana vrijednost turističkih djelatnosti i izravna bruto dodana vrijednost turizma.

Zanimljivo je promotriti strukturu izravne bruto dodane vrijednosti turizma u hrvatskom gospodarstvu (tablica 10). Veći dio izravne bruto dodane vrijednosti turizma, čak 88,3 posto, ostvaruje se u turističkim djelatnostima, dok doprinos ostalih djelatnosti iznosi 11,7 posto. Unutar turističkih djelatnosti gotovo se dvije trećine izravnog BDV-a ostvaruje u tri djelatnosti, i to u djelatnosti hotela i ostalih smještajnih objekata (29 posto), trgovini na malo i djelatnosti koje proizvode trgovačku robu kao djelatnosti svojstvene turizmu u Hrvatskoj (17,2 posto) i djelatnosti pripreme i usluživanja hrane i pića (14,4 posto). Značajan doprinos izravnom BDV-u turizma dolazi i od kulturnih, sportskih i rekreacijskih djelatnosti (7,6 posto) te usluga privatnog smještaja (5 posto).

Tablica 10.
Izravna bruto dodana vrijednost turizma u Hrvatskoj prema djelatnostima u 2016. godini

Izvor: Državni zavod za statistiku.

	Djelatnosti	BDV (mil. kuna)	BDV = 100
Turističke djelatnosti	Djelatnosti hotela i ostalih objekata za smještaj	9.205,5	29,0%
	Trgovina na malo i djelatnosti koje proizvode trgovačku robu kao djelatnosti svojstvene turizmu u Hrvatskoj	5.457,7	17,2%
	Djelatnosti pripreme i usluživanja hrane i pića	4.562,0	14,4%
	Kulturne, sportske i rekreacijske djelatnosti	2.418,6	7,6%
	Usluge smještaja povezane s vlasništvom nad kućama i stanovima za odmor (imputirana renta)	1.597,8	5,0%
	Cestovni putnički prijevoz	1.145,2	3,6%
	Djelatnost putničkih agencija i ostale djelatnosti pružanja usluga rezervacije	1.007,4	3,2%
	Vodeni putnički prijevoz	788,7	2,5%
	Djelatnost iznajmljivanja plovnih prijevoznih sredstava (nautički charter) kao usluga svojstvena turizmu u Hrvatskoj	777,8	2,5%
	Zračni putnički prijevoz	567,2	1,8%
	Djelatnost luka nautičkog turizma kao djelatnost [usluga iznajmljivanja vezova] svojstvena turizmu u Hrvatskoj	375,4	1,2%
	Željeznički putnički prijevoz	130,6	0,4%
	Ukupno turističke djelatnosti	28.034,1	88,3%
	Ostale djelatnosti	3.699,6	11,7%
Ukupno izravan BDV	31.733,7	100,0%	

Za procjenu doprinosa turističkog sektora broju poduzeća i ukupnoj zaposlenosti hrvatskog gospodarstva korištena je metodologija Eurostata. Prema toj je metodologiji sektor turizma sastavljen od pet djelatnosti: djelatnosti prijevoza, djelatnosti pružanja smještaja, djelatnosti pripreme i posluživanja hrane i pića, djelatnosti iznajmljivanja i zakupa motornih vozila te djelatnosti putničkih agencija. Obuhvat djelatnosti temelji se na Nacionalnoj klasifikaciji djelatnosti (NKD 2007.), i to na razini odjeljaka, skupina i razreda (4 znamenke). Djelatnost prijevoza obuhvaća sljedeće razrede: 4910 - Željeznički prijevoz putnika, međugradski, 4932 - Taksi služba, 4939 - Ostali kopneni prijevoz putnika, d. n., 5010 - Pomorski i obalni prijevoz putnika, 5030 - Prijevoz putnika unutrašnjim vodenim putovima te 5110 - Zračni prijevoz putnika. U djelatnost pružanja smještaja ulaze razredi iz područja H, odjeljka 55 [Smještaj]: 5510 - Hoteli i sličan smještaj, 5520 - Odmarališta i slični objekti za kraći odmor i 5530 - Kampovi i prostori za kampiranje. Djelatnost pripreme i usluživanja hrane i pića obuhvaća razred 5610 - Djelatnosti restorana i ostalih objekata za pripremu i usluživanje hrane i razred 5630 - Djelatnosti pripreme i usluživanja pića. U djelatnost iznajmljivanja i zakupa motornih vozila ulaze razred 7721 - Iznajmljivanje i davanje u zakup (leasing) opreme za rekreaciju i sport te skupina N771 - Iznajmljivanje i davanje u zakup (leasing) motornih vozila. Djelatnost putničkih agencija obuhvaća cijeli

odjeljak 79 - Putničke agencije, organizatori putovanja (turooperatori) i ostale rezervacijske usluge te djelatnosti povezane s njima.

Posljednji podaci o broju zaposlenih i broju poduzeća na ovoj razini NKD-a dostupni su za 2018. godinu iz baze podataka Državnog zavoda za statistiku Strukturne poslovne statistike⁷.

U turizmu u Hrvatskoj je 2018. godine bilo aktivno 26.522 poduzeća koja su zapošljavala 133.915 radnika, što u prosjeku iznosi 5 zaposlenih po poduzeću. Poduzeća u turističkom sektoru činila su čak 20,3 posto ukupnog broja poduzeća u Hrvatskoj⁸, dok je doprinos turističkog sektora ukupnoj zaposlenosti hrvatskog gospodarstva u 2018. godini iznosio 8,8 posto. Poduzeća u turističkom sektoru u prosjeku imaju manji broj zaposlenih [5 zaposlenih] od hrvatskog gospodarstva [7,2 zaposlena]. Promotri li se vrijednost ovog pokazatelja po pojedinim turističkim djelatnostima, vidljivo je da se kao izrazito radno intenzivna djelatnost ističe djelatnost posluživanja hrane i pića s 12,4 zaposlena po poduzeću. Iznadprosječan broj zaposlenih po poduzeću bilježe i prijevozne djelatnosti [5,9 zaposlenih], dok manje od 4 zaposlena po poduzeću imaju djelatnost smještaja [3,96], djelatnost putničkih agencija [3,2] te djelatnost iznajmljivanja motornih vozila [2,9].

Analiza strukture broja poslovnih subjekata po turističkim djelatnostima pokazuje kako nešto više od dvije trećine poduzeća, njih 17.388, čine poduzeća koja obavljaju djelatnost posluživanja hrane i pića, zatim slijede poduzeća registrirana u djelatnostima pružanja smještaja [3.101 ili 11,7 posto] i poduzeća koja obavljaju djelatnost prijevoza [2.739 ili 10,3 posto]. Djelatnost iznajmljivanja vozila bilježi najmanji broj poslovnih subjekata, 1.146 [4,3 posto], dok putničke agencije čine 8,3 posto ukupnog broja poduzeća turističkog sektora u Hrvatskoj.

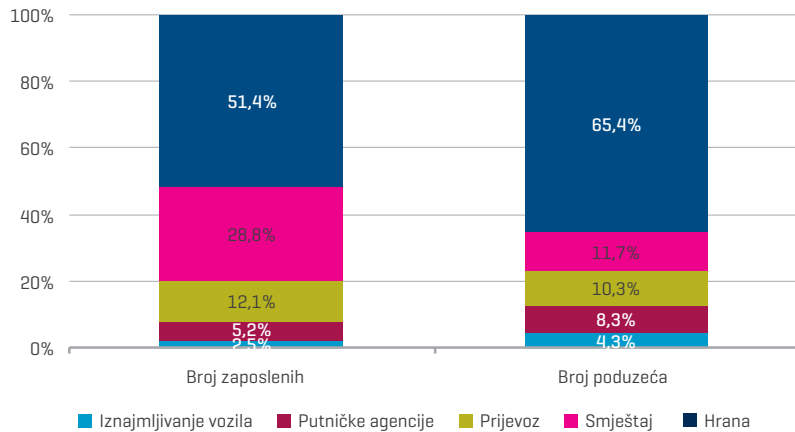
Struktura zaposlenosti po djelatnostima prikazuje u kojoj mjeri pojedine djelatnosti pridonose ukupnoj zaposlenosti sektora turizma. Turističke djelatnosti s većim udjelom u ukupnom broju poduzeća ujedno su i djelatnosti s većim doprinosom zaposlenosti: djelatnost pripreme i usluživanja hrane i pića [51,4 posto], djelatnost pružanja smještaja [28,8 posto], prijevoz [12,1 posto], putničke agencije [5,2 posto] i djelatnost iznajmljivanja vozila [2,5 posto].

⁷ Strukturne poslovne statistike [SPS] osiguravaju informacije o prihodima i rashodima, zaposlenosti, produktivnosti, nacionalnoj i regionalnoj specijalizaciji, veličini poduzeća, investicijama itd. Podaci su prikazani prema područjima i odjeljcima Nacionalne klasifikacije djelatnosti 2007. [NKD 2007.]. Obuhvaćena su aktivna poduzeća – pravne i fizičke osobe – koja su, prema glavnoj djelatnosti, svrstana u područja B do N, te u odjeljak 95 područja S NKD-a 2007.

⁸ Prema podacima FINA-e u Hrvatskoj je 2018. godine bilo aktivno 131.117 poduzeća u kojima je bilo zaposleno 939.954 radnika. Prema podacima Državnog zavoda za statistiku u Hrvatskoj je 2018. godine bilo zaposleno 1.517.780 osoba.

Slika 23.
Struktura poduzeća i
struktura zaposlenosti
po djelatnostima sektora
turizma, 2018.

Izvor: Državni zavod za statistiku.

Dinamički gledano, turistički sektor tijekom razdoblja od 2013. do 2018. godine ostvaruje rast i po broju poduzeća i po broju zaposlenih. Tako je 2018. godine u turizmu bilo aktivno 4.994 poduzeća te zaposleno 21.996 radnika više nego 2013. [kumulativni porast od 23,2 odnosno 19,7 posto]. Gledano po djelatnostima, najveći porast broja poduzeća zabilježen je u djelatnosti iznajmljivanja vozila [za 97,2 posto], iza koje slijedi djelatnost prijevoza s rastom od 51,8 posto. U djelatnosti pružanja smještaja 2013. godine bilo je aktivno 2.372 poduzeća, da bi pet godina kasnije taj broj iznosio 3.101 poduzeće. Istovremeno, najveće povećanje zaposlenosti zabilježeno je u djelatnosti iznajmljivanja i zakupa vozila. Ova je djelatnost 2018. zapošljavala čak 3,5 puta više radnika nego pet godina ranije. Zatim slijede djelatnost pružanja smještaja, s kumulativnim rastom broja zaposlenih od 25,3 posto, i djelatnost putničkih agencija, s rastom zaposlenosti od 20,7 posto.

Tablica 11.
Broj poduzeća aktivnih u sektoru turizma prema turističkim djelatnostima, od 2013. do 2018. godine

	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	Indeks promjene
Prijevoz	1.804	1.717	1.924	1.918	2.134	2.739	151,8
Smještaj	2.372	2.351	2.390	2.691	2.839	3.101	130,7
Hrana	15.063	16.720	16.909	16.690	16.493	17.338	115,1
Iznajmljivanje vozila	581	650	688	808	1.043	1.146	197,2
Putničke agencije	1.708	1.794	1.889	1.955	2.074	2.198	128,7
Ukupno	21.528	23.232	23.800	24.062	24.583	26.522	123,2
Kao postotak sektora usluga	32,1	33,5	33,8	33,4	33,0	33,5	104,4

Izvor: Državni zavod za statistiku.

_Tablica 12.

Broj zaposlenih u sektoru turizma prema turističkim djelatnostima, od 2013. do 2018. godine

	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	Indeks promjene
Prijevoz	14.343	14.642	15.351	15.273	15.563	16.261	113,4
Smještaj	30.800	30.767	31.479	32.519	35.930	38.607	125,3
Hrana	59.714	65.233	63.337	65.842	67.647	68.782	115,2
Iznajmljivanje vozila	1.311	1.611	1.541	1.896	2.485	3.324	253,5
Putničke agencije	5.751	6.446	6.658	6.415	6.799	6.941	120,7
Ukupno	111.919	118.699	118.366	121.945	128.424	133.915	119,7
Kao postotak sektora usluga	32,2	33,1	33,2	33,6	33,7	34,7	

Izvor: Državni zavod za statistiku.

S obzirom na to da na zaposlene osobe u djelatnostima smještaja i pripreme i usluživanja hrane otpada 80,2 posto ukupne zaposlenosti turističkog sektora, analiza kretanja prosječnih mjesečnih bruto plaća prikazana je na razini te dvije djelatnosti.

_Tablica 13.

Prosječna mjesečna bruto plaća po zaposlenom u pravnim osobama u Hrvatskoj, djelatnost pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane i pića, 2016. – 2019.

	2016.	2017.	2018.	2019.
Republika Hrvatska [u kunama]	7.753	8.055	8.447	8.766
Djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane	6.326	6.663	6.885	7.138
RH = 100	81,6	82,7	81,5	81,4
I55 – Smještaj	7.462	7.669	7.956	8.212
I = 100	118,0	115,1	115,6	115,0
RH = 100	96,2	95,2	94,2	93,7
I56 – Djelatnost pripreme i usluživanja hrane i pića	4.806	5.118	5.372	5.630
I = 100	76,0	76,8	78,0	78,9
RH = 100	62,0	63,5	63,6	64,2

Izvor: Državni zavod za statistiku.

Prosječna mjesečna bruto plaća po zaposlenom isplaćena u djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane u 2019. godini iznosila je 7.138 kuna te je bila za 18,6 posto niža od prosjeka hrvatskog gospodarstva (tablica 13). Promotri li se kretanje bruto plaća tijekom razdoblja od 2016. do 2019. godine, zapaža se rast plaća kako na razini cjelokupnog gospodarstva tako i na razini djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i

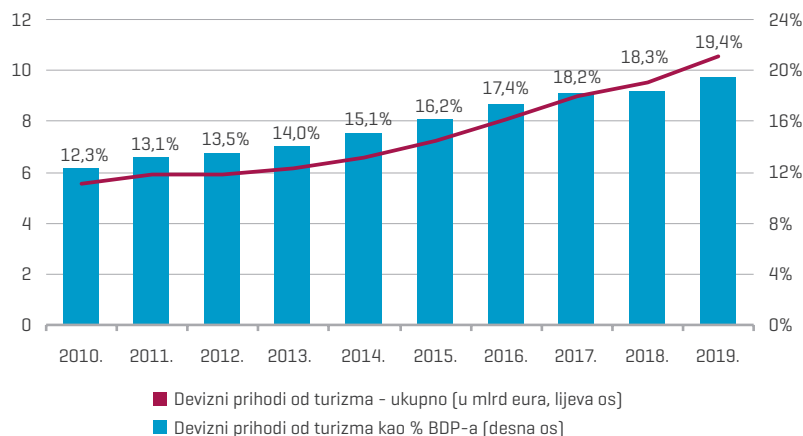
“Turizam je 2019. godine ostvario devizne prihode u visini od 10,6 milijardi eura, čineći tako 19,4 posto bruto domaćeg proizvoda Republike Hrvatske.

usluživanja hrane. U odnosu na 2016. godinu, prosječna bruto plaća isplaćena u djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane u 2019. godini bila je nominalno veća za 12,8 posto, dok su prosječne mjesečne bruto plaće isplaćene na razini cjelokupnog gospodarstva zabilježile nominalni kumulativni rast od 13,1 posto. Promotri li se prosječne bruto plaće odvojeno za djelatnost pružanja smještaja i djelatnost pripreme i usluživanja hrane i pića (ugostiteljstvo), vidljivo je da su se plaće isplaćene u djelatnosti smještaja od 2016. do 2019. godine kretale na razini iznad prosjeka sektora, dok su se plaće isplaćene u djelatnosti pripreme i usluživanja hrane i pića kretale u rasponu od 76 do 79 posto prosjeka djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane.

Na iznimno uspješnu turističku sezonu 2019. godine ukazuju i podaci o ostvarenju prihoda od stranih turista kao i o njihovom udjelu u BDP-u. Hrvatski turizam je u 2019. godini ostvario devizne prihode u visini od 10,5 milijardi eura, stvarajući tako gotovo petinu bruto domaćeg proizvoda (19,4 posto)⁹. U usporedbi s 2010. godinom kada je od turizma ostvareno 5,6 milijardi eura deviznih prihoda, devizni prihodi od stranih turista su se 2019. godine gotovo udvostručili. Kao posljedica bržeg rasta deviznih prihoda od turizma od rasta BDP-a, udio deviznih prihoda od turizma u BDP-u povećan je s 12,3 (2010.) na 19,4 posto (2019.).

Slika 24.
Devizni prihodi od turizma u Hrvatskoj, 2010. – 2019.

Izvori: Hrvatska narodna banka i Eurostat.

Snažnu izvoznu orijentaciju hrvatskog turizma potvrđuju i podaci o udjelu noćenja stranih turista u ukupnim noćenjima i o doprinosu sektora ukupnom hrvatskom izvozu. Prema preliminarnim podacima HNB-a, turistički sektor s deviznim prihodima u visini od 10,6 milijardi eura u 2019. godini čini čak 37,3 posto ukupnog hrvatskog izvoza.

⁹ Procjena na temelju podataka Eurostata.

Najveća trgovačka društva

Prema podacima Poslovne Hrvatske, u 2019. godini je u djelatnosti 55.10 “Hoteli i sličan smještaj” bilo aktivno 1.345 poslovnih subjekata¹⁰ koji su ostvarili ukupne prihode od 17,5 milijardi kuna. S obzirom na veličinu¹¹ poslovnih subjekata bilo je 1.001 mikro, 238 malih, 72 srednje velikih i 24 velikih poduzeća. Analiza financijskih pokazatelja deset vodećih trgovačkih društava u djelatnosti “Hoteli i sličan smještaj” ukazuje na pozitivna kretanja sektora tijekom 2019. godine (tablica 14). Osnovna obilježja poslovanja promatrane grupe turističkih poduzeća su povećanje prihoda i zaposlenosti te poslovanje s dobiti. Ukupni prihodi deset vodećih trgovačkih društava ovog sektora u 2019. godini iznosili su 7,2 milijarde kuna i bili veći za 10,6 posto u odnosu na prethodnu godinu. Broj zaposlenih povećan je s ukupno 11.810 u 2018. na 12.280 u 2019. godini (rast od 4 posto). Deset vodećih hotelskih poduzeća u obje promatrane godine, 2018. i 2019., kumulativno je poslovalo s dobiti, pri čemu u 2018. godini ostvaruju kumulativnu dobit od 1,094 milijarde kuna, a u 2019. u visini od 1,099 milijardi kuna (rast od 5,9 posto). Najveću neto dobit ostvarila su društva Valamar Riviera d.d. i Plava Laguna d.d. u visini od 377 milijuna kuna i 205,5 milijuna kuna. Snažniji porast prihoda od porasta zaposlenosti doveo je do povećanja proizvodnosti rada na razini grupe deset vodećih društava ovog sektora s 551,4 tisuće kuna u 2018. na 586,4 tisuće kuna u 2019. godini. Vrijednost koeficijenta tekuće likvidnosti za deset vodećih turističkih poduzeća u 2019. godini iznosila je 1,34, što u odnosu na 2018. godinu predstavlja poboljšanje od 67,5 posto. Prilikom tumačenja koeficijenta tekuće likvidnosti valja napomenuti kako su u djelatnostima poput turizma niže vrijednosti likvidnosti (uz preduvjet da su ostali pokazatelji poslovanja pozitivni) često povezane sa znatno kraćim rokovima plaćanja dobavljačima (30 do 60 dana) u usporedbi s rokovima za naplatu potraživanja. Koeficijent zaduženosti u 2019. godini iznosio je 0,39, što je neznatno iznad razine od 0,38 iz 2018. Zanimljiv je

¹⁰ Obuhvat se odnosi samo na subjekte koji predaju godišnja financijska izvješća.

¹¹ Prema Zakonu o računovodstvu (NN 78/2015, 134/2015) poduzetnici se ovisno o pokazateljima (ukupna aktiva, prihodi i prosječni broj radnika) razvrstavaju u četiri kategorije: mikro, mali, srednji i veliki poduzetnici. Mikro poduzetnici su subjekti s aktivom do 2,6 milijuna kuna, prihodima do 5,2 milijuna kuna i godišnjim prosjekom od 10 zaposlenih. Mali poduzetnici su oni koji ne ulaze u kategoriju mikro poduzetnika i aktiva im iznosi do 30 milijuna kuna, prihodi do 60 milijuna kuna te u prosjeku godišnje zapošljavaju 50 zaposlenih. Srednji poduzetnici su oni koji ne ulaze u prve dvije kategorije i aktiva im iznosi do 150 milijuna kuna, prihodi do 300 milijuna kuna, a prosječan broj radnika tijekom poslovne godine je 250. Veliki poduzetnici prelaze pokazatelje za srednje poduzetnike u dva od tri kriterija.

U 2019. GODINI JE DESET VODEĆIH TRGOVAČKIH DRUŠTAVA U DJELATNOSTI "HOTELI I SLIČAN SMJEŠTAJ" OSTVARILO UKUPNE PRIHODE OD 7,2 MILIJARDE KUNA, ŠTO U ODNOSU NA PRETHODNU GODINU ČINI RAST OD 10,6 POSTO.

podatak da deset vodećih trgovačkih društava ostvaruje čak 41,26 posto ukupnih prihoda u djelatnosti "Hoteli i sličan smještaj".

Tablica 14.

Prosječne vrijednosti odabranih pokazatelja poslovanja deset vodećih trgovačkih društava u djelatnostima pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane u 2018. i 2019. godini

Napomene: Bruto marža = bruto dobit/ukupan prihod*100; koeficijent tekuće likvidnosti = kratkotrajna imovina/kratkoročne obveze; koeficijent zaduženosti = ukupne obveze/ukupna imovina; produktivnost = ukupan prihod/broj zaposlenih.

Izvor: Poslovna Hrvatska.

	2018.	2019.	2019./2018.
Ukupni prihod (u milijunima kuna)	6.511,6	7.200,5	110,6
Dobit prije oporezivanja (u milijunima kuna)	1.094,0	1.099,1	105,9
Broj zaposlenih	11.810	12.280	104,0
Bruto marža (u %)	16,8	15,3	90,8
Profitabilnost imovine (u %)	5,4%	5,2%	95,7
Proizvodnost rada (prihod u tisućama kuna po zaposlenom)	551,4	586,4	106,3
Koeficijent obrtaja ukupne imovine	0,33	0,35	104,0
Koeficijent tekuće likvidnosti	0,80	1,34	167,5
Koeficijent ukupne zaduženosti	0,38	0,39	101,9

U tablici 15 prikazani su ključni pokazatelji poslovanja deset vodećih poduzeća iz hrvatskog turističkog sektora. Mjereno ukupnim prihodima, unutar deset vodećih društava turističkog sektora u 2019. godini nalaze se redom Valamar Riviera d.d. (s 2,1 milijardom kuna ukupnih prihoda), zatim Maistra d.d., dva društva u vlasništvu Grupacije Lukšić (Plava laguna d.d. i Jadranski luksuzni hoteli d.d.), društvo Arena Hospitality Group d.d., Solaris d.d. i Liburnia Riviera Hoteli d.d. Među deset vodećih poduzeća u prošloj godini nalaze se i društva Adriatic d.d. u stečaju, Turisthotel d.d. i HUP-Zagreb d.d.

U odnosu na prethodnu godinu povećanje prihoda u 2019. godini ostvarilo je osam društava. Najveći međugodišnji rast prihoda pritom bilježe Turisthotel d.d. (13,9 posto) i Valamar Riviera d.d. (12,2 posto). S druge strane, međugodišnji pad prihoda u 2019. godini zabilježio je HUP-Zagreb d.d. (1,6 posto), dok je društvo Adriatic d.d. u stečaju. Društvo Adriatic d.d.

2019. godine nije imalo zaposlenih osoba. Jedino društvo koje je 2019. godinu zaključilo s negativnim poslovnim rezultatom bilo je Adriatic d.d. u stečaju, i to u visini od 16,7 milijuna kuna.

Tablica 15.

Odabrani pokazatelji najvećih trgovačkih društava prema prihodima u 2019. godini

	Ukupni prihod (u mil. kuna)	Bruto dobit (u mil. kuna)	Koeficijent zaduženosti	Koeficijent tekuće likvidnosti	Bruto marža	Produktivnost (u tis. kuna)
Valamar Riviera d.d.	2.074,2	366,5	0,49	0,65	17,7%	506,6
Maistra d.d.	1.223,8	171,6	0,38	0,78	14,0%	609,1
Plava laguna d.d.	1.186,1	237,3	0,30	2,06	20,0%	579,7
Jadranski luksuzni hoteli d.d.	547,9	115,7	0,59	0,34	21,1%	670,7
Arena Hospitality Group d.d.	542,2	78,1	0,24	6,70	14,4%	639,4
Solaris d.d.	365,4	1,2	0,52	0,50	0,3%	547,9
Liburnia Riviera Hoteli d.d.	327,0	13,3	0,23	0,46	4,1%	506,2
Adriatic d.d. u stečaju	324,0	-54,1	0,66	1,80	-16,7%	*
Turisthotel d.d.	307,6	85,3	0,30	15,82	27,7%	548,3
HUP-Zagreb d.d.	302,3	84,2	0,24	1,52	27,9%	510,6

Napomene: Bruto marža = bruto dobit/ukupan prihod*100; koeficijent tekuće likvidnosti = kratkotrajna imovina/kratkoročne obveze; koeficijent zaduženosti = ukupne obveze/ukupna imovina; produktivnost = ukupan prihod/broj zaposlenih. *Društvo Adriatic d.d. u stečaju nije imalo zaposlenih u 2019. godini.

Izvor: Poslovna Hrvatska.

“ Najveće prihode u 2019. godini ostvarila su društva Valamar Riviera d.d. [2,1 milijarda kuna] i Maistra d.d. [1,2 milijarde kuna].

Od deset najvećih trgovačkih društava u sektoru turizma u stopostotnom privatnom vlasništvu nalaze se Maistra d.d. [100 posto domaći kapital], Plava laguna d.d. [85 posto strani kapital], Jadranski luksuzni hoteli d.d. [69 posto domaći kapital], HUP-Zagreb d.d. [100 posto domaći kapital] i Adriatic d.d. u stečaju [100 posto domaći kapital]. U mješovitom vlasništvu nalaze se Valamar Riviera d.d. [preko 50 posto privatno vlasništvo, 48 posto strani kapital], Arena Hospitality Group d.d. [preko 50 posto privatno vlasništvo, 99 posto domaći kapital] i Solaris d.d. [preko 50 posto privatno vlasništvo, 100 posto domaći kapital].

Izvještaj sa Zagrebačke burze

“Indeks CROBEXturist je u 2019. godini ostvario međugodišnji pad od 2,31 posto, a u razdoblju od siječnja do lipnja 2020. godine od 15,4 posto.

Na Zagrebačku burzu¹² uvršteno je dvadeset i pet dioničkih društava iz djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane. Od vodećih deset društava iz hotelske djelatnosti na Zagrebačku burzu uvršteno je njih sedam, i to redom Arena Hospitality Group d.d., HUP-Zagreb d.d., Liburnia Riviera Hoteli d.d., Plava laguna d.d., Maistra d.d., Valamar Riviera d.d. i Solaris d.d.

Dva trgovačka društva iz turističkog sektora, društvo Arena Hospitality Group d.d. i društvo Valamar Riviera d.d., nalaze se u sastavu burzovnog indeksa Zagrebačke burze CROBEX, i to s težinom u indeksu od 7,57 posto i 9,8 posto. U 2018. godini jedna od sastavnica indeksa CROBEX bilo je i društvo Maistra d.d., no od 2019. godine ono više nije u indeksu.

Kako bi se olakšalo praćenje tržišnih trendova i donošenje investicijskih odluka, od 22. veljače 2013. godine na Zagrebačku burzu uvedeni su i sektorski indeksi koji su uobičajeni na velikim svjetskim burzama. Jedan od takvih indeksa je i CROBEXturist kojim se prate prinosi i rizici u sektoru turizma. Radi se o cjenovnom indeksu, a uvjet za uvrštenje u indeks je najmanje 70 posto dana trgovanja, dok je broj sastavnica neograničen (pri čemu svaka sastavnica ima jednaku težinu u indeksu). Bazni je datum 21. veljače 2013., a bazna vrijednost 1.000. U sastavu ovog indeksa u razdoblju od 1. svibnja do 31. listopada 2020. nalazile su se dionice društava Jadran d.d., Arena Hospitality Group d.d., Valamar Riviera d.d. i Sunce hoteli d.d. Revizijom indeksa CROBEXturist izvršenom 8. rujna 2020. godine na temelju podataka o trgovanju u razdoblju od 1. ožujka do 31. kolovoza 2020. godine, uvjet za uključenje u indeks CROBEXturist zadovoljile su i dionice društva Sunce hoteli d.d. Promjena sastava indeksa CROBEXturist počela je s 21. rujnom 2020. godine. Indeks CROBEXturist u 2019. godini ostvario je pad od 2,31 posto u odnosu na prethodnu godinu. Dionica Valamar Riviere d.d. je i u 2019. i u prvom polugodištu ove godine bila druga po redu najtrgovanija dionica na Zagrebačkoj burzi. U istom je razdoblju dionica društva Arena Hospitality Group d.d. zauzela osmo mjesto prema broju

¹² Informacije preuzete sa Zagrebačke burze, <https://www.zse.hr>

transakcija. Prema podacima trgovanja na Zagrebačkoj burzi, od siječnja do lipnja 2020. godine indeks CROBEXTurist zabilježio je međugodišnji pad od 15,4 posto.

Indeks turističke konkurentnosti 2019.

“U odnosu na svoje konkurente Hrvatska zaostaje u segmentu poslovnog okruženja, segmentu kulturnih resursa i poslovnih putovanja, po kvaliteti infrastrukture zračnog prometa, u segmentu ljudskih resursa i tržišta rada te po razvijenosti IKT-a. Hrvatska ostvaruje lošiji rezultat i u segmentu koji ocjenjuje koliko je sektor turizma i putovanja prioritetan javnim politikama.

Svjetski gospodarski forum svake dvije godine objavljuje izračun indeksa turističke konkurentnosti (ITK-a) za više od 100 svjetskih destinacija. Indeks turističke konkurentnosti definiran je kao “skup čimbenika i politika koji omogućuju održivi razvoj sektora putovanja i turizma, što zauzvrat pridonosi razvoju i konkurentnosti neke zemlje”. Uspješnost sektora putovanja i turizma mjeri se kroz četiri kategorije: podržavajuće okruženje, podržavajuće politike i preduvjeti za putovanja i turizam, infrastruktura te prirodni i kulturni resursi. Indeks se temelji na 14 stupova: poslovno okruženje, zaštita i sigurnost, zdravlje i higijena, ljudski kapital i tržište rada, spremnost informacijskih i komunikacijskih tehnologija (IKT-a), značaj sektora turizma i putovanja, međunarodna otvorenost, cjenovna konkurentnost, održivost okoliša, infrastruktura zračnog prometa, kopnena i lučka infrastruktura, infrastruktura turističkih usluga, prirodni resursi te kulturni resursi i poslovna putovanja. Prema izvještaju objavljenom za 2019. godinu, Hrvatska je s vrijednošću indeksa od 4,5 boda zauzela vrlo dobro 27. mjesto na ljestvici 140 zemalja svijeta. Za usporedbu, 2017. godine Hrvatska se nalazila na 32. mjestu od ukupno 136 zemalja. Vodeće mjesto na ljestvici turističke konkurentnosti u 2019. godini zauzela je Španjolska s 5,4 boda.

Zanimljivo je usporediti konkurentnost Hrvatske s ostalim odabranim zemljama Mediterana: Ciprom, Grčkom, Italijom, Maltom, Španjolskom i Turskom (tablica 16 i slike 25 do 28). Među promatranim zemljama ističe se Španjolska koja se nalazi na prvom mjestu ljestvice turističke konkurentnosti, zatim slijedi Italija na osmom i Portugal na 12. mjestu. Grčka je za svega dva mjesta konkurentnija od Hrvatske, dok Malta, Turska i Cipar prema vrijednosti ovog indeksa zaostaju za Hrvatskom. Gledano po pojedinim stupovima, u odnosu na ostale promatrane zemlje Hrvatska najbolje rezultate ostvaruje u segmentu održivosti okoliša (5,1) i međunarodne otvorenosti (4,2) (slika 26). Iznadprosječno je konkurentna i u stupu zdravlja i higijene u kojem postiže drugi najbolji rezultat (6,3 bodova) (slika 25) te u stupu infrastrukture turističkih usluga (slika 27) i prirodnih resursa (slika 28), gdje je sa 6,5 bodova i 4,4 boda treća zemlja po konkurentnosti. S druge strane, kao najveća konkurentna slabost hrvatskog sektora turizma i putovanja ocijenjeno je poslovno okruženje (slika 25), zatim slijede kulturni resursi i poslovna putovanja (slika 28), infrastruktura zračnog prometa (slika 27) te ljudski resursi i tržište rada (slika 25). Zanimljivo, Hrvatska u odnosu na konkurente ostvaruje i lošiji

rezultat u segmentu koji ocjenjuje koliko je sektor turizma i putovanja prioritetan javnim politikama, gdje postiže ocjenu 4,9. Nižu ocjenu od Hrvatske u ovom stupu ima samo Italija, 4,8. Loši rezultati ostvareni su i u području razvijenosti IKT-a, gdje je od Hrvatske [5,2] lošija samo Turska s ocjenom 4,6.

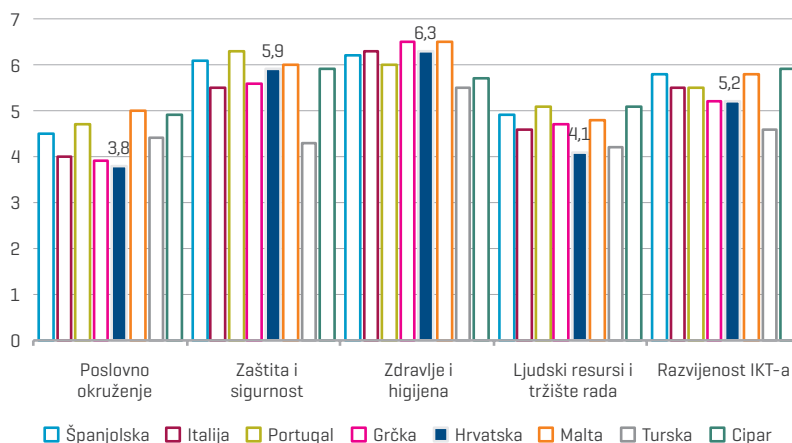
Tablica 16.
Indeks turističke konkurentnosti, 2019.

Rang	Zemlja	ITK	Rang	Zemlja	ITK
1.	Španjolska	5,4	18.	Novi Zeland	4,7
2.	Francuska	5,4	19.	Meksiko	4,7
3.	Njemačka	5,4	20.	Norveška	4,6
4.	Japan	5,4	21.	Danska	4,6
5.	SAD	5,3	22.	Švedska	4,6
6.	Ujedinjeno Kraljevstvo	5,2	23.	Luksemburg	4,6
7.	Australija	5,1	24.	Belgija	4,5
8.	Italija	5,1	25.	Grčka	4,5
9.	Kanada	5,1	26.	Irska	4,5
10.	Švicarska	5	27. Hrvatska	4,5	
11.	Austrija	5	
12.	Portugal	4,9	35.	Malta	4,4
13.	Kina	4,9	
14.	Hong Kong, SAR	4,8	43.	Turska	4,2
15.	Nizozemska	4,8	44.	Cipar	4,2
16.	Južna Koreja	4,8	
17.	Singapur	4,8	140.	Jemen	2,4

Izvor: Svjetski gospodarski forum (2019).

Slika 25.
Ocjene stupova sastavnica područja "Podržavajuće okruženje", Hrvatska i destinacije južne Europe, 2019.

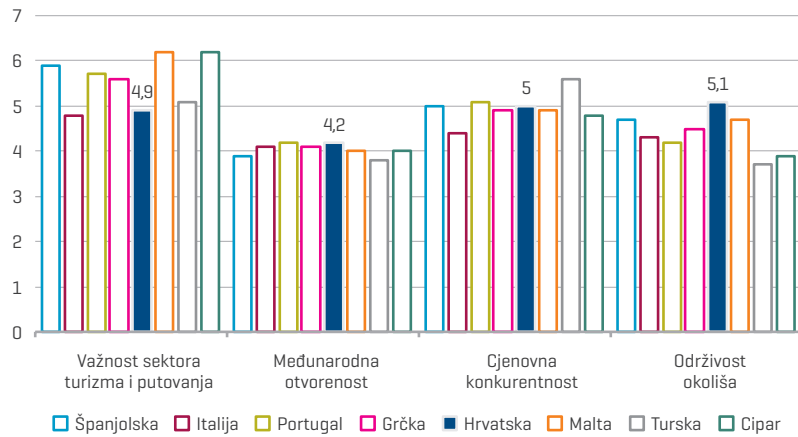
Izvor: Svjetski gospodarski forum (2019).

Slika 26.

Ocjene stupova sastavnica područja "Podržavajuće politike i preduvjeti za putovanja i turizam", Hrvatska i destinacije južne Europe, 2019.

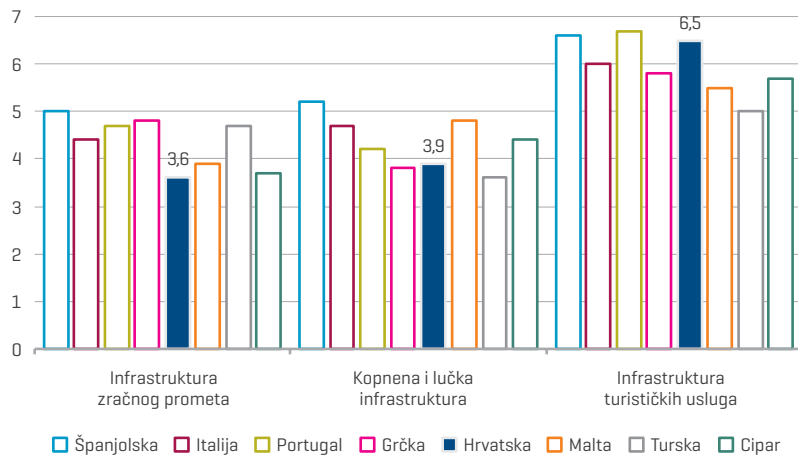
Izvor: Svjetski gospodarski forum (2019).

Slika 27.

Ocjene stupova sastavnica područja "Infrastruktura", Hrvatska i destinacije južne Europe, 2019.

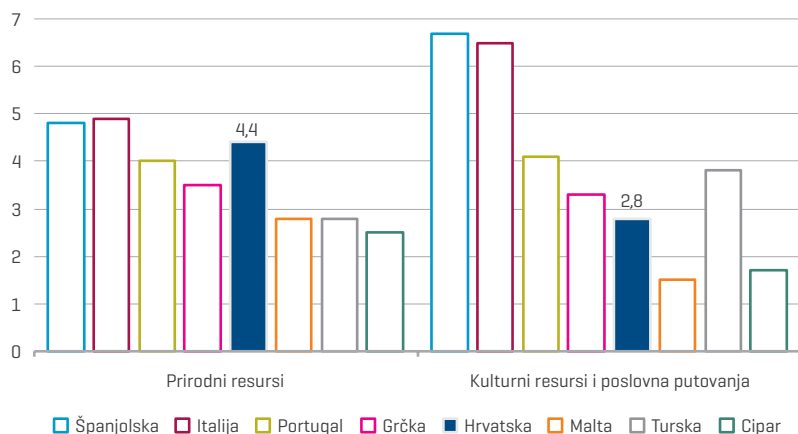
Izvor: Svjetski gospodarski forum (2019).

Slika 28.

Ocjene stupova sastavnica područja "Prirodni i kulturni resursi", Hrvatska i destinacije južne Europe, 2019.

Izvor: Svjetski gospodarski forum (2019).

Svjetski turizam u 2019. godini

Turizam u 2019. godini

“ Broj stranih turista koji su putovali svijetom dosegno je brojku od 1,5 milijardi, što u odnosu na prethodnu godinu predstavlja rast od 3,7 posto.

Prema podacima UNWTO-a međunarodni turizam je u 2019. godini ostvario izvrsne rezultate. Broj stranih turista koji su putovali svijetom i ostvarili barem jedno noćenje dosegno je brojku od 1,5 milijardi, što u odnosu na 2018. godinu predstavlja rast od 3,7 posto. U apsolutnim iznosima, prošle je godine na svjetskoj razini ostvareno 52 milijuna više međunarodnih turističkih dolazaka nego 2018. Usporedbe radi, svjetski je turizam 2018. godine ostvario međugodišnji rast od 5,7 posto, a 2017. godine od 7,2 posto. Stoga je primjetno usporavanje rasta, i to po stopi koja je ispod razine prosjeka od 5 posto unazad deset godina.

Gledano po svjetskim regijama, nositelji i predvodnici rasta 2019. godine bili su Bliski istok s godišnjom stopom rasta od 8,3 posto te Afrika s rastom od 4,7 posto. Međunarodni dolasci turista u Europi te Aziji i Pacifiku bilježe međugodišnji rast na razini svjetskog prosjeka, od 3,9 posto i 3,6 posto, dok Sjeverna, Srednja i Južna Amerika ostvaruju nešto skromniji rast, od 1,6 posto. Gledano po subregijama, najveći međugodišnji porast dolazaka stranih turista u 2019. godini pored Bliskog istoka (8,3 posto) ostvarile su sjeverna Afrika i jugoistočna Azija (6,4 posto) te južna/mediteranska Europa sa stopom rasta od 5,4 posto. Zanimljiv je podatak da je u destinacijama Južne Amerike broj dolazaka međunarodnih turista zabilježio godišnji pad od 4,7 posto.

Tablica 17.
Međugodišnje stope promjene međunarodnih dolazaka turista, u %, 2016. – 2019.

Napomena: * Podaci za 2019. godinu su preliminarni.

Izvor: UNWTO [2020a].

	2016.	2017.	2018.	2019.*
Svijet	3,8	7,2	5,7	3,7
Europa	2,5	8,8	5,8	3,9
Azija i Pacifik	7,7	5,7	7,3	3,6
Amerika	3,7	4,7	2,4	1,6
Afrika	7,8	8,5	8,4	4,7
Bliski istok	-4,7	4,1	4,3	8,3

“ Najposjećenija regija svijeta u 2019. godini bila je Europa (50,9 posto svih međunarodnih dolazaka turista), iza koje slijedi područje Azije i Pacifika (24,7 posto) te Južna, Srednja i Sjeverna Amerika s 15 posto.

Promotri li se struktura dolazaka turista prema svjetskim regijama, vidljivo je da je 2019. najposjećenija regija Europa (50,9 posto svih međunarodnih dolazaka turista), iza koje slijedi područje Azije i Pacifika (24,7 posto) te Južna, Srednja i Sjeverna Amerika s 15 posto. Zanimljivo je da na Hrvatsku otpada 1,2 posto ukupnog prometa međunarodnog turizma ostvarenog u svijetu, 2,3 posto u Europi te 5,7 posto ukupnog prometa ostvarenog u zemljama južne/mediteranske Europe, mjereno brojem dolazaka stranih turista. Promotri li se turistički rezultati izdvojeno po zemljama južne/mediteranske Europe, vidljivo je da najveći broj dolazaka stranih turista u 2019. godini bilježi Španjolska (83,7 milijuna), zatim Italija (64,5 milijuna) te Turska (51,2 milijuna dolazaka). Hrvatska se sa 17,4 milijuna dolazaka stranih turista smjestila na šestom mjestu, a ispred nje se pored navedenih zemalja nalaze Grčka s 31,3 milijuna i Portugal s 24,6 milijuna dolazaka stranih turista. Cijela regija južne/mediteranske Europe u 2019. godini ostvaruje nešto niži rast nego 2018. godine (5,4 posto naspram 7,7 posto). Pritom najvišu stopu rasta međunarodnih turističkih dolazaka na godišnjoj razini bilježi Turska (11,9 posto). Prema podacima UNWTO-a Hrvatska se s godišnjom stopom rasta od 5,4 posto nalazi u donjem dijelu ljestvice promatranih zemalja.

Zaključak i očekivanja

“Usprkos optimističnim najavama farmaceutskih kompanija Pfizer i BioNTech, kao i AstraZenece i Sveučilišta Oxford, prema kojima bi uskoro na tržište moglo doći cjepivo protiv koronavirusa, izgledi za oporavak međunarodnog turizma još uvijek su vrlo neizvjesni i nestabilni jer se u svijetu i dalje bilježe novi slučajevi bolesti COVID-19 (do sada je potvrđeno 62,2 milijuna slučajeva, prema podacima WHO-a).

— Nakon odličnih rezultata hrvatskog turističkog sektora ostvarenih u 2019. godini i ranijim razdobljima, 2020. godina obilježena je snažnim padom turističke aktivnosti do kojeg je došlo uslijed pandemije bolesti COVID-19 i mjera koje su uvedene radi sprečavanja daljnjeg širenja bolesti. U Hrvatskoj je u razdoblju od siječnja do rujna ove godine zabilježeno 6,7 milijuna dolazaka turista koji su ostvarili 39,7 milijuna noćenja. U odnosu na isto razdoblje 2019. godine, broj dolazaka turista smanjen je za 62,4, a broj noćenja za 54,1 posto. Devizni prihodi od turizma u prva dva tromjesečja 2020. godine zabilježili su snažan međugodišnji pad od 61,7 posto. Snažniji pad broja dolazaka pritom je zabilježen kod stranih turista. Dok su domaći turisti ostvarili međugodišnji pad broja dolazaka od 28,7 posto, dolasci stranih turista su na godišnjoj razini smanjeni za 66,1 posto. I dalje u strukturi turističke potražnje prevladavaju strani gosti s 81,1 posto ukupno ostvarenih dolazaka turista. Najbolji turistički rezultati ove su godine ostvareni tijekom kolovoza, kada su noćenja stranih turista bila na razini od 65,4 posto noćenja iz 2019., dok je kod domaćih turista zabilježeno čak 16,3 posto više noćenja nego u kolovozu prošle godine. Slijedom pogoršanja epidemiološke situacije i daljnjeg širenja pandemije, u rujnu je došlo do snažnijeg pada turističkog prometa te je ostvareno 69,8 posto manje noćenja turista nego u istom mjesecu lani. Ova sezona specifična je i po tome što se gosti dulje zadržavaju u jednoj destinaciji, pri čemu su najpoželjnija vrsta smještaja sobe, apartmani, kuće za odmor i kampovi. Turisti koji su ove godine posjetili hrvatska odredišta u prosjeku su se zadržavali duže nego u prošlim razdobljima. Primjerice, dok su 2019. godine u hrvatskim turističkim destinacijama strani turisti u prosjeku boravili 4,8 noći, a domaći 3,2 noći, u prvih su se devet mjeseci ove godine strani turisti u prosjeku zadržavali 5,9 noći, a domaći 4 noći. Podaci za srpanj i kolovoz su još povoljniji, tako da su u ta dva mjeseca strani turisti u prosjeku u Hrvatskoj boravili 6,7 noći, a domaći 5,1 noć. Premda sve vrste smještaja bilježe pad i dolazaka i noćenja turista u odnosu na isto razdoblje lani, najveći pad zabilježen je u hotelskom smještaju. Uslijed novih okolnosti uvjetovanih pandemijom bolesti COVID-19, prilikom planiranja turističkih putovanja prioritet postaje sigurnost, a prednost se daje dužem boravku na jednoj destinaciji te sigurnijim i mirnijim okruženjima na kojima nema velikih okupljanja. Ukoliko ne dođe do okončanja pandemije, za očekivati

je da će se ovaj trend nastaviti u budućnosti. Uzevši u obzir da je tijekom prvih devet mjeseci ove godine u Hrvatskoj zabilježen pad dolazaka turista od 62,4 posto, za očekivati je da će se na godišnjoj razini pad turističkog prometa kretati između 60 i 70 posto.

Na važnost turizma za hrvatsko gospodarstvo, ali i na osjetljivost hrvatskog gospodarstva na kretanja u turističkom sektoru, ukazuje podatak da je udio sektora turizma u BDP-u Hrvatske za 2016. godinu iznosio 11,4 posto, dok devizni prihodi od turizma čine čak 19,4 posto hrvatskog BDP-a i 37,3 posto ukupnog hrvatskog izvoza 2019. godine. Poduzeća turističkog sektora čine petinu [22,2 posto] ukupnog broja poduzeća u Hrvatskoj 2018. godine, i na njih otpada 13,9 posto ukupne zaposlenosti poduzetničkog sektora. Što se tiče kretanja na razini hrvatskog gospodarstva, Europska komisija predviđa da će BDP u Hrvatskoj ove godine pasti za 9,6 posto, dok je za iduću godinu prognoziran rast od 5,7 posto, tako da bi se pretkrizna razina BDP-a dosegla 2022. godine. Europska banka za obnovu i razvoj (EBRD) za ovu godinu u svom najnovijem izvješću prognozira pad hrvatskog gospodarstva od 8,5 posto te također predviđa da će se pretkrizna razina dostići potkraj 2022. godine. Vlada RH u svojim smjernicama predviđa pad BDP-a od 8 posto.

S obzirom na to da je do kolovoza ove godine svjetski turizam zabilježio smanjenje međunarodnih dolazaka od 70 posto na godišnjoj razini te da se za rujana procjenjuje pad od 75 posto, UNWTO za cijelu 2020. godinu očekuje pad međunarodnih turističkih dolazaka od 70 posto. Usprkos optimističnim najavama farmaceutskih kompanija Pfizer i BioNTech, kao i AstraZeneca i Sveučilišta Oxford, prema kojima bi uskoro na tržište moglo doći njihovo cjepivo protiv koronavirusa, izgledi za oporavak međunarodnog turizma još uvijek su vrlo neizvjesni i nestabilni jer se u svijetu i dalje bilježe novi slučajevi bolesti COVID-19 (do sada je potvrđeno 62,2 milijuna slučajeva, prema podacima WHO-a¹³). Nadalje, mnoga su odredišta ponovno uvela ograničenja putovanja nakon ponovnog širenja pandemije bolesti COVID-19, posebno u Europi. Neke zemlje vratile su se djelomičnim blokadama i policijskom satu, granice su i dalje zatvorene u mnogim zemljama i neka od glavnih odlaznih tržišta poput Sjedinjenih Američkih Država i Kine i dalje su u zastoju, a sve u kontekstu gospodarske recesije u 2020. godini. Prema procjeni Međunarodnog monetarnog fonda (MMF-a), za ovu se godinu očekuje pad svjetskog gospodarstva od 4,4 posto, dok je za 2021. godinu prognoziran rast od 5,2 posto. Povjerenje u globalni turizam nastavilo je bilježiti rekordno niske razine u razdoblju od svibnja do kolovoza 2020., pokazalo je najnovije istraživanje UNWTO-ova indeksa povjerenja, a očekivanja za razdoblje do kraja godine su pesimistična. Panel turističkih stručnjaka UNWTO-a ocijenio je na ljestvici od 0 do 200 razdoblje od svibnja do kolovoza ocjenom 22. Velika većina ispitanih stručnjaka [93

13 Prema podacima na dan 30. studenoga 2020.

posto] ocijenila je kretanja u međunarodnom turizmu tijekom razdoblja od svibnja do kolovoza ove godine znatno lošijima [69 posto] ili lošijima [24 posto] nego što se očekivalo. Pojedine destinacije pad međunarodne potražnje pokušavaju nadoknaditi poticanjem domaćeg turizma. Međutim, domaći turizam nije dovoljno jak da bi potaknuo oporavak u destinacijama koje se uvelike oslanjaju na dolazni turizam, a dodatno, pandemija je ozbiljno poremetila i domaća putovanja u nekim zemljama, zbog lokalnih zatvaranja. Ipak, da domaći turizam može pomoći oporavku destinacija s većom domaćom populacijom pokazuje nedavni primjer Kine u kojoj je za vrijeme osmodnevnog praznika Zlatni tjedan koji je započeo 1. listopada zabilježeno 637 milijuna domaćih putovanja [što je na razini 80 posto iz 2019. godine] i ostvarena potrošnja domaćih turista od 69,5 milijardi USD.

UNWTO kao glavnu prepreku oporavku međunarodnog turizma vidi ograničenja putovanja, zajedno sa sporim obuzdavanjem virusa i niskim povjerenjem potrošača. Nadalje, prepreke oporavku vidi i u nedostatku koordiniranog odgovora među zemljama kako bi se osigurali usklađeni protokoli i koordinirana ograničenja, te u pogoršanju gospodarskog okruženja. Prema podacima Europske komisije, za sprečavanje širenja virusa nužan je dobro koordiniran pristup prilagodbi ograničenjima slobode kretanja. S tim u vezi, 13. listopada ministri Europske unije postigli su sporazum koji će osigurati veću jasnoću i predvidljivost mjera kojima se ograničava slobodno kretanje zbog pandemije koronavirusa. UNWTO poziva na potrebu ponovnog otvaranja turizma na odgovoran, siguran, koordiniran i neometan način kako se ukidaju ograničenja putovanja. Vraćanje povjerenja u sektor i dalje je ključno.

Kao što je već spomenuto, optimizam ulijevaju obećavajuće najave farmaceutskih kompanija o potencijalnom cjepivu protiv koronavirusa. Prema najnovijim objavama za javnost, njihovo eksperimentalno cjepivo protiv koronavirusa ima 90-postotnu učinkovitost u sprečavanju bolesti COVID-19. Pfizer i BioNTech trenutno rade na podnošenju zahtjeva za hitno odobrenje cjepiva u SAD-u, što je u nadležnosti tamošnje Agencije za hranu i lijekove (FDA), tako da bi odluka o odobrenju cjepiva mogla biti donesena u prosincu. Ukoliko cjepivo bude odobreno, očekuje se da bi te dvije tvrtke do kraja godine mogle isporučiti do 50 milijuna doza cjepiva u svijetu te do 1,3 milijarde doza u 2021. Europska agencija za lijekove, regulatorno tijelo EU-a, pripremila je postupke ubrzanog odobrenja za kandidatsko cjepivo tvrtki Pfizer i BioNTech, kao i za cjepivo koje razvijaju AstraZeneca i Sveučilište Oxford. Europska komisija je 11. listopada postigla sporazum s Pfizerom i BioNTechom o nabavi 200 milijuna doza cjepiva s mogućnošću nabave dodatnih 100 milijuna doza odmah nakon što cjepivo bude verificirano i provjereno.

Literatura:

- Državni zavod za statistiku. [2019]. *Satelitski račun turizma za Republiku Hrvatsku u 2016*. Preuzeto s: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2018/12-04-01_01_2018.htm
- Državni zavod za statistiku. [2019]. *Statistička izvješća: Turizam u 2019*. Preuzeto s: <https://www.dzs.hr/>
- Državni zavod za statistiku. [2020]. *Statističke informacije 2020*. Preuzeto s: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/StatInfo/pdf/StatInfo2020.pdf
- Državni zavod za statistiku. [2020]. *Statistička izvješća: Turizam u 2019*. Preuzeto s: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/SI-1661.pdf
- Državni zavod za statistiku. [2020]. *Turizam u 2020*. [Priopćenja 4.3.1/1. – 9.]. Preuzeto s: <https://www.dzs.hr/>
- Državni zavod za statistiku. [2020]. *Strukturne poslovne statistike*. Preuzeto s: <https://www.dzs.hr/>
- Eurostat. [2019, 11. studenoga]. [Statistički podaci u području turizma]. Preuzeto s: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
- Eurostat. [2020, 10. studenoga]. [BDP i njegove glavne sastavnice]. Preuzeto s: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/national-accounts/data/main-tables>
- Hrvatska narodna banka [HNB]. [2019, 6. studenoga]. *Tablica H2: Platna bilanca – robe i usluge*. Preuzeto s: <https://www.hnb.hr/statistika/statisticki-podaci/sektor-inozemstva/platna-bilanca>
- Hrvatska narodna banka [HNB]. [2020, 3. studenoga]. *Tablica H2: Platna bilanca – robe i usluge*. Preuzeto s: <https://www.hnb.hr/statistika/statisticki-podaci/sektor-inozemstva/platna-bilanca>
- Institut za turizam. [2014]. *Turistička satelitska bilanca – Izravni i neizravni učinci turizma u RH*. Preuzeto s: <http://www.iztg.hr/UserFiles/file/novosti/2014/Opatija-TSA-2011.pdf>
- Nacionalna klasifikacija statističkih regija 2021. *Narodne novine*, 125/2019.
- Poslovna Hrvatska. [2020, 6. studenoga]. Preuzeto s: <http://poslovna.hr>
- Svjetska turistička organizacija [World Tourism Organization; UNWTO]. [2020]. *COVID-19 related travel restrictions: A global review for tourism* [Seventh report]. Preuzeto s: <https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2020-09/200909-travel-restrictions.pdf>
- Svjetska turistička organizacija [World Tourism Organization; UNWTO]. [2020a]. *World tourism barometer*, 18[6]. Preuzeto s: <https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/wtobarometereng.2020.18.1.6>
- Svjetski gospodarski forum [World Economic Forum; WEF]. [2019]. *The travel & tourism competitiveness report 2019*. Preuzeto s: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TTCR_2019.pdf
- Zagrebačka burza. [2020, 5. studenoga]. Preuzeto s: <https://www.zse.hr>

Izdavač

Ekonomski institut, Zagreb
Trg J. F. Kennedyja 7, 10000 Zagreb
Telefon: 01 2362 200
Fax: 01 2335 165
<http://www.eizg.hr>

Za izdavača

Tajana Barbić, ravnateljica

Glavna urednica

Ivana Rašić

Autorica analize

Ivana Rašić

Izvršna urednica

Tamara Banjeglav

Lektura

Doris Baničević

Grafičko uređivanje i priprema

Vladimir Sukser

Grafičko oblikovanje

Studio 2M

Slika na naslovnici

CC0 javna domena

Napomena: *Sektorska analiza* autorskog je karaktera i ne odražava nužno stav Ekonomskog instituta, Zagreb.

Sljedeća analiza *Energetika i naftna industrija* izlazi u prosincu 2020.